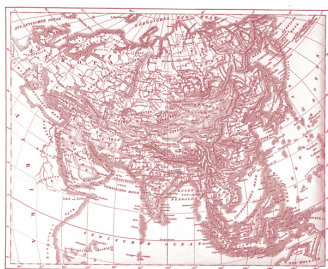

XXII Seminari sobre la Traducció a Catalunya

Traductors, pioners de la cultura

AELC
ASSOCIACIÓ D'EScriptors
EN LLENGÜA CATALANA

Quaderns Divulgatius, 52

XXII Seminari
sobre la Traducció a Catalunya

Traductors, pioners de la cultura

1 de març de 2014. Barcelona

Barcelona, 2015

Aquest cinquanta-dosè Quadern Divulgatiu de l'AELC està patrocinat per

 Generalitat de Catalunya
Institució de les Lletres Catalanes

© dels autors

Primera edició: març de 2015

Dipòsit legal: B. 5243-2015

ISSN: 1885-2734

Edita: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana

Canuda, 6, 5è (Ateneu Barcelonès) 08002 Barcelona

E-mail aelc@escriptors.cat <http://www.escriptors.cat>

Realització: Insòlit, Barcelona

Impressió: La Impremta Ecològica, Barcelona

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

Sumari

7

Introducció
Pilar Estelrich

11

EL TRADUCTOR I LA SÍNDROME D'ORWELL

13

Presentació
Ronald Puppo

17

Contra la síndrome d'Orwell
(El traductor com a pioner)
Peter Bush

35

IMPORTEM CULTURA, EXPORTEM CULTURA

37

Importem cultura, exportem cultura
Joaquim Gestí

47

Importem cultura, exportem cultura

Simona Škrabec

57

INICIATIVES PÚBLIQUES I PRIVADES A FAVOR
DE L'INTERCANVI D'IDEES

59

Iniciatives de la ILC entorn la traducció

Dra. Laura Borràs

77

Capicua, un pont entre les lletres catalanes i portugueses

Anna Cortils

83

Iniciatives públiques i privades
a favor de l'intercanvi d'idees

Laura Huerga

87

L'actualitat de la traducció

Alex Susanna

Introducció

Pilar Estelrich

En plantejar el programa del XXII Seminari de la Traducció a Catalunya, celebrat el dissabte 1 de març de 2014 al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, ens vam proposar erosionar, ni que fos moderadament, el precepte ancestral que sembla imposar la invisibilitat del traductor. I aquest cop no preteníem pas atacar-lo des del punt de vista textual, tot reivindicant que la seva tasca esdevingui visible, com ve fent de manera ferma i explícita el professor Lawrence Venutti, sinó des d'una perspectiva prèvia al treball sobre el text en si mateix. D'aquesta perspectiva es deriva el títol de l'acte: *Traductors, pioners de la cultura*.

En efecte, ens va semblar que era ben hora de parlar de la tasca dels traductors com a mediadors interculturals, persones que al llarg dels segles i en l'actualitat, tot buscant el suport de l'entorn institucional i, si pot ser, de l'editorial, donen a conèixer per pròpia iniciativa obres i autors que d'altra manera no haurien estat a l'abast dels lectors de la cultura d'arribada: una tasca tan rellevant en el sentit de donar a conèixer obres i autors catalans a l'estranger com en el d'anostrar aquí literatura forana.

En aquest sentit, vam poder gaudir de l'experiència de veritables autoritats pel que fa a totes dues direccions. En primer lloc, l'escriptor, docent i traductor britànic Peter Bush, un activista compromès –tant en la teoria com en la traductologia– amb la defensa dels traductors i la importància de la traducció, ens va oferir una breu mostra de la seva extensa i intensa experiència com a introductor al món anglòfon no tan sols de clàssics catalans com Josep Pla o Mercè Rodoreda, sinó també d'autors plenament contemporanis com ara Quim Monzó o Najat El Hachmi.

A continuació de la seva conferència inaugural, introduïda per Ronald Puppo, expert ell mateix en la matèria, vam gaudir d'una entrevista de Francesc Parcerisas a Simona Škrabec i Joaquim Gestí, amb el nom «Importem cultura, exportem cultura». El títol era adient, ja que tant l'entrevistador com els dos entrevistats tenen un intens paper de pont intercultural, a més de ser escriptors i traductors ells mateixos i exercir o haver exercit responsabilitats institucionals especialitzades en la transmissió i la transferència. Abastàvem alhora, doncs, l'àmbit anglòfon, el de les llengües eslaves juntament amb la cultura centreeuropea, i el món hel·lènic, tant el clàssic com l'actual.

Per últim, una intensa taula rodona moderada per la nostra companya Bel Olid va reunir d'una banda dos responsables institucionals de primera línia en exercici com són Laura Borràs, directora de la Institució de les Lletres Catalanes, i Àlex Susanna, director de l'Institut Ramon Llull, que ens van animar a persistir en els nostres (més o menys modestos o ambiciosos) intents de mediació i transmissió cultural i literària i ens van donar a conèixer les iniciatives actualment en curs, com ara els ajuts a la traducció i a la creació que les entitats que dirigeixen mantenen malgrat els temps no gaire propicis; alhora, van

incidir en la utilitat dels nous portals virtuals de les seves respectives institucions, mentre que ens animaven a participar en xarxes de suport a la traducció i de col·laboració entre traductors, un aspecte en el qual l'AELC es troba clarament implicada gràcies a la representació exercida per la mateixa moderadora en el si del Consell Europeu d'Associacions de Traductors Literaris (CEATL).

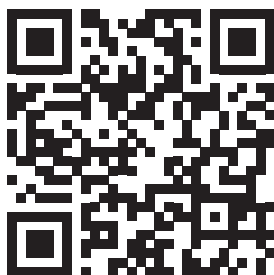
Molt oportunament, les dues autoritats estaven acompanyades per dues autores que representaven amb ple coneixement de causa els interessos de les empreses i els dels professionals en exercici: concretament, vam poder conèixer l'experiència –pràctica i ben propera a la realitat– de Laura Huerga, fundadora de Raig Verd Editorial, que publica en català autors foranis actuals, i la d'Anna Cortils, que tradueix autors portuguesos contemporanis cap al català, mentre contribueix a la comunicació entre la literatura catalana i la portuguesa a través de la participació en la revista intercultural *Capicua*.

El president de l'AELC, Guillem–Jordi Graells, es va fer càrrec de l'obertura i la cloenda de l'acte, al llarg del qual vam poder gaudir de la presència d'un públic nombrós, atent i molt participatiu.

El traductor i la síndrome d'Orwell

Conferència de Peter Bush

Presenta: Ronald Puppo

enllaç vídeo

RONALD PUPPO. San Francisco, Califòrnia, 1954. Docent i investigador en el camp de la traducció a la Universitat de Vic des de 1994, és graduat de la University of California, Santa Cruz, diplomad en Études Françaises per la Université de Grenoble, i doctor en Filosofia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha escrit nombrosos articles i ressenyes per a *Babel*, *Translation Review*, *Journal of Catalan Studies* i altres. Les seves traduccions al català de Franklin, Jefferson, Irving i altres es troben al seu llibre *Independència i unió dels Estats Units d'Amèrica* (1993), i el seu *Selected Poems of Jacint Verdaguer: A Bilingual Edition* (2007) és la primera antologia de poesia de Verdaguer en llengua anglesa. Properament apareixerà la seva traducció íntegra i anotada de *Canigó*.

Presentació

Ronald Puppo

Bon dia, molt bon dia, i bona hora, estudiants de traducció, que heu vingut de lluny, de la Universitat Jaume I, de Castelló, i de no tan lluny, de la Universitat Pompeu Fabra, la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat de Vic, i d'altres on curseu altres estudis també afins a la literatura, o a l'escriptura, o la cultura; professors, traductors, escriptors, amics i amigues...

Si parléssim de l'aportació de Peter Bush, només com a traductor, de cara a donar a conèixer una àmplia gamma de gèneres o subgèneres narratius que va des de clàssics moderns com ara Mercè Rodoreda, Joan Sales, Josep Pla o Pere Calders, passant per novel·les i contes contemporanis més actuals, innovadors i trencadors, com ara Quim Monzó, Najat El Hachmi, Francesc Serés, Empar Moliner, Joan Cases, Sergi Pàmies o Imma Monsó, i passant per la novel·la negra de Teresa Solana ambientada en una Barcelona de segell segle vint-i-u: si només parléssim d'això, de re-escriure i projectar cap enfora un munt de mons de denominació d'origen català, de plasmar la con-

dició de possibilitat d'encontre, on el terme d'origen és, en molts casos, un altre cultural del tot desconegut; si només parléssim d'això, llavors l'aportació de Peter Bush ja seria de magnitud gegantina, si se'm permet una metàfora un xic verdagueriana.

Però no és només això. El traductor que avui ens parlarà compta amb molts anys de dedicació de cara a optimitzar l'exercici de la professió, i de lideratge en programes universitaris i associacions professionals i acadèmiques. Com a catedràtic de Traducció Literària a la University of Middlesex, el doctor Bush va posar en marxa el Màster en Teoria i Pràctica de la Traducció, després del qual va impulsar el programa de doctorat a la University of East Anglia, on també hi va dirigir el British Centre for Literary Translation. Va fundar la revista *In Other Words*, de l'Associació de Traductors del Regne Unit, i forma part del comitè científic de *Babel: Revue Internationale de la Traduction*, publicada per la Fédération Internationale des Traducteurs, on durant sis anys Peter Bush va ser vicepresident, prestant servei a la professió.

Parlant ara del Peter Bush traductor, costa saber per on començar. Potser amb la desena de llibres de Juan Goytisolo traduïts a l'anglès per ell, entre altres, la seva autobiografia en dos volums *Coto vedado* i *En los reinos de taifa*, o *La cuarentena*, o *La saga de los Marx*, pel qual li varen atorgar el Premio Valle-Inclán l'any 1997. De l'autor i activista xilè Luis Sepúlveda, va traduir *El viejo que leía novelas de amor*, traducció premiada amb el Best Translation Award l'any 1995; del cantautor, novel·lista i activista brasiler, Chico Buarque, va traduir *Estorvo*, del portugués; i, del portugués Miguel Sousa Tavares, la seva novel·la *Equador*, traducció premiada l'any 2009 amb el Premi de Traducció Calouste Gulbenkian. Ha traduït diverses obres

del novel·lista i periodista cubà Leonardo Padura, així com de l'escriptor i guionista, també cubà, Senel Paz, *Strawberry and Chocolate*. I com aquell que no res... la seva nova traducció de *La Celestina*, de Fernando de Rojas, des del 2010, figura al catàleg de Penguin Classics.

Però no és només això. Amb Peter Bush tenim un traductor prolífic, amb qui aixeca el vol tota una simfonia de veus arreu del món, això sí, però tenim també un practicant i pensador rigorós alhora, que sap extreure de la pràctica i la reflexió idees innovadores en el camp de la traducció literària. Penso, a tall d'exemple, en el seu escrit «Memory, War and Translation: Mercè Rodoreda's In Diamond Square», el seu capítol al llibre *Perspectives on Literary Translation: Creation, Circulation, Reception* (Routledge, 2013), i on fa comprendre al lector que tota traducció literària és també una obra d'erudició rigorosa, el resultat de la qual és una obra d'art. Diu George Steiner, que la traducció és una art exacta. I per tant, trobar l'equilibri entre el subjecte i l'objecte, el jo i la cosa, aquesta cosa a la qual donem veu, la condició de possibilitat de l'encontre amb l'altre, i potser també amb nosaltres mateixos; trobar aquest equilibri entre el jo i el món és –igual que en el cas de tot artista– el repte que espera qui practica aquesta art.

No cal dir –però ho dic tanmateix– que és per a mi un goig de debò, i un honor dels grans, presentar-vos el pioner de la cultura, i de cultures nombroses, que ens proposa avui –per aquest vint-i-dosè Seminari de Traducció a Catalunya– un títol dels més intrigants, «El traductor i la síndrome d'Orwell», en Peter Bush.

Contra la síndrome d'Orwell (El traductor com a pioner)

Peter Bush

Vull començar aquesta conferència precisant que els punts de vista que expressaré a continuació són els d'un traductor i activista literari que pertany al món angloparlant. Un món en el qual el nombre total d'obres traduïdes a l'anglès es manté en menys d'un trist tres per cent, malgrat les arengues i exhortacions a traduir obres estrangeres de les persones que estem compromeses amb la traducció literària. Aquesta xifra disminueix dia a dia, a mesura que tanquen les llibreries independents i les petites editorials. Tinguin en compte que per cada èxit de vendes d'un Stig Larsson o un Zafón, hi ha cinquanta

PETER BUSH. Spalding, Regne Unit, 1946. Llicenciat en Literatura Medieval i Moderna a la Universitat de Cambridge, i doctor en filosofia per la Universitat d'Oxford. Catedràtic de traducció literària a les universitats de Middlesex i East Anglia. Activista compromès en la defensa dels traductors i la importància de la traducció, durant sis anys va ser vicepresident de la FIT (Federació Internacional de Traductors). Traductor del català, el francès, el portuguès i l'espanyol, entre les seves traduccions més recents destaquen *La vida amarga*, *Incerta glòria* i *El quadern gris* (que apareixeran al llarg del 2014) i *La plaça del Diamant*, així com la traducció d'autors catalans contemporanis, com Najat El Hachmi, Francesc Serés, Quim Monzó, Teresa Solana o Kilian Jornet. Ha escrit nombrosos assaigs sobre l'art de la traducció i ha coeditat, juntament amb Susan Bassnett el llibre d'assaig *The Translator as Writer*.

traduccions que lluiten per vendre més de cinc-cents exemplars.

Amb aquesta ridícula xifra del tres per cent a la mà, el traductor a l'anglès no té més remei que fer de pioner i obrir camí. ¿Qui va dir que els traductors som un grup sedentari? El pròxim dimarts estaré a Dublín per conversar amb Eda O'Shiel Sagarra sobre les nostres respectives traduccions de *La plaça del Diamant* amb motiu de la publicació en *paper-back* de la meva traducció; la setmana vinent aniré a Vic per parlar, juntament amb la meva dona, la Teresa Solana, sobre la traducció al castellà i a l'anglès de les seves novel·les (ella, també és traductora i es tradueix a ella mateixa); una setmana més tard, aniré als Estats Units i faré una gira de deu dies amb motiu del llançament d'*El quadern gris* de Josep Pla; a mitjan abril, em tocarà anar a Londres per parlar sobre la formació dels traductors en el Centres de Traducció Literària de la Fira del Llibre, on centenars de traductors, alguns de joves, d'altres d'experimentats, es reuneixen diàriament per participar en animats debats sobre com canviar l'actual panorama del món de la traducció. He de dir que la seva sola presència en aquest centre constitueix un signe esperançador sobre el fet que, en efecte, el canvi és possible: fa vint anys, això era impensable. Enmig d'aquests viatges, estaré fent la darrera lectura de la meva traducció de *La vida amarga* de Pla i veient-me-les amb l'*editing* d'*Incerta glòria*, que sortirà en anglès a la tardor. I és que, al meu parer, el lema dels traductors ha de ser: no ploriquejar, bellugar-se i, molt important, associar-se. I seguir traduint i trucant a les portes de les editorials amb les nostres idees.

L'aberrant xovinisme literari del món de parla anglesa s'explica sovint com el llegat de la insularitat monolingüe i l'autosuficiència, l'altra cara de l'imperialisme britànic i

nord-americà: «*England shall rule the waves and we shall never be slave*», com cantava jo alegrement quan tenia set anys a la meua escola de primària l'any 1953, mentre Isabel II era coronada i els nostres professors ens treien al carrer perquè saludéssim l'esdeveniment fent onejar la Union Jack. O com quan el neozelandès Edmund Hillary i el sherpa nepalès Tenzing van conquerir l'Everest i els nostres professors ens van portar al Savoy Cinema perquè veiéssim les seves gestes «britàniques» traslladades al cel·luloide. Tot i que aquestes dues anècdotes exemplifiquen en bona mesura com eren les coses a la Gran Bretanya a la dècada dels cinquanta, no expliquen del tot aquesta xifra insignificant del tres per cent en relació amb les traduccions.

La llengua anglesa ha crescut com un híbrid a través d'una història de conquesta, a partir de paraules procedents de les llengües de les colònies i la llengua dels conqueridors. I ha crescut a través d'èpoques en les quals la traducció era quelcom comú, de des Chaucer en endavant: els isabelins llegien els clàssics en llengua original i en traducció, i llegien en traducció el teatre espanyol i les obres en prosa espanyoles; els victorians anaven al teatre a veure sobretot obres franceses traduïdes, mentre que l'elit política feia servir el llatí i el grec clàssic per cartejar-se.

Als segles XIX i XX, les masses obreres i camperoles britàniques van anar a les colònies i a la guerra, es van barrejar amb els nadius i, en tornar, van portar les històries, la llengua i les experiències d'altres cultures. Els que van tornar, vull dir. Tres dels meus oncles van morir lluitant al nord de França durant la Primera Guerra Mundial: eren joves camperols que van morir al camp de batalla francesos. El meu pare va passar sis anys fora

de casa, des del 1939 fins al 1945: es va allistar com a voluntari per lluitar contra el feixisme quan la República espanyola va ser derrotada. Va passar dos anys a França i quatre a l'Orient Mitjà fent d'infermer als hospitals militars del desert. Jo vaig néixer nou mesos després del dia del seu retorn, amb una precisió gairebé matemàtica.

El 1945, el meu pare va tornar al seu lloc de treball com a tipògraf d'una petita impremta de províncies. Vaig créixer, doncs, escoltant històries de guerra. Històries que parlaven de sang i destrucció, però també de les llengües que rudimentàriament va haver d'aprendre per comunicar-se amb els nadius i els pacients: francès, grec, polonès, alemany, swahili i àrab. I diàriament el sentia també parlar de les conseqüències de la seva militància com a sindicalista. A l'igual que molts treballadors britànics, el meu pare es va trobar amb què el seu patró pretenia pagar-li el mateix sou que cobrava abans de la guerra per la mateixa setmana de feina de sis dies que es feia abans de la guerra, una setmana que normalment acabava la mitjanit de dissabte. Així, com milers d'altres treballadors, el meu pare va començar a organitzar-se, a negociar i a fer vaga: «nosaltres no vam lluitar a la guerra per tornar als anys trenta!», clamaven. De la meva mare, vaig escoltar, en canvi, una altra mena d'històries, les que parlaven de com intentar sobreviure al front intern, de les bombes que queien, del mercat negre i del racionament, i de com les meves germanes no van reconèixer el seu pare quan va tornar. Per la meva banda, el meu naixement va donar lloc a una gelosia que encara crema seixanta-set anys més tard. El pare absent i la mare només tenien ulls per al fill nou-nat, o almenys així ho sentia una de les meves germanes. Les ferides psicològiques de la guerra, ja siguin guerres entre nacions o guerres civils, són difícils de curar.

I totes aquestes històries sobre l'impacte de la política imperialista en la vida de les persones, em van ser explicades en l'anglès en què vaig créixer, un anglès que era un dialecte no estàndard de Lincolnshire, juntament amb l'anglès nord-americà que escoltàvem al cinema i amb l'anglès estàndard que sentíem a la ràdio, llegíem als diaris i parlàvem quan ens havíem d'adreçar al tipus de persones que parlaven anglès estàndard: els professors, els capellans, els metges, els periodistes, els editors... Els meus pares eren monolingües, però eren perfectament capaços de passar sense dificultat de l'anglès no-estàndard a l'anglès normatiu. El pare tractava constantment amb les formes de l'anglès estàndard en la seva feina, ja fos a les pàgines que componia o en conversa amb els periodistes i editors que havien escrit els articles. I automàticament canviava de registre quan parlava amb els seus companys de feina.

La mare parlava un anglès no-estàndard diferent, atès que procedia de Yorkshire, encara que el seu dialecte no era tan extens com els dels meus oncles i tietes que vivien a Sheffield, que encara feien servir el «*thee*» i el «*thou*». Així doncs, com la majoria d'anglesos de família obrera, vaig créixer amb una orella molt atenta a les diferències de l'idioma anglès en relació amb la classe social, la regió i el país. I semblava i era completament natural dir «*we was*» i «*ain't it, mate?*» en un context, i dir «*we were*» i «*isn't that right*» en un altre. No hi havia res, doncs, que predisposés en contra de la lectura de literatura traduïda o fins i tot de l'aprenentatge d'idiomes. En tot cas, la meua experiència en tant que nen que patia una forma atenuada de diglòssia, com la que patien milions de britànics, d'altra banda, podria ser interpretada com una primera aproximació al món de la traducció: el reconeixement immediat del valor afegit de la diversitat d'accents i dialectes dins la

pròpia llengua materna. En el meu cas particular, aquest reconeixement es va fer més fort després de passar per l'escola primària i la secundària, primer, i per Cambridge i Oxford, després, i es va transformar en la voluntat de desafiar una cultura literària dominant que majoritàriament silenciava i ridiculitzava la forma en què els meus pares parlaven, així com els valors democràtics i culturals en què creien i pels quals van lluitar. I aquest repte va prendre forma al voltant de l'art de la traducció literària.

Els editors i els acadèmics sovint argumenten que hi ha dues senzilles raons que expliquen l'escassetat de traduccions a l'anglès. En primer lloc, que en anglès ja tenim prou per oferir de tot i per a tots els gustos literaris possibles en una llengua que és dominant a gran part del món. L'Índia, Austràlia, els Estats Units, la Gran Bretanya, les Antilles, la Guyana, Sud-àfrica, etc., produeixen prou escriptors de primer nivell per satisfer els lectors amb un estoc infinit de material de lectura amb sabor internacional: ¿per què anar a cercar-lo fora? Avui dia, podrien afegir el nombre creixent de novel·listes que no tenen l'anglès com a llengua materna i que fan un màster o MFA en Creative Writing i volen escriure les seves ficcions en anglès; o la primera o segona generació d'emigrats a països de parla anglesa i que escriuen en anglès sobre la seva primera cultura i l'experiència de la immigració. En segon lloc, l'escassetat de traduccions a l'anglès s'explica perquè, segons els editors, la traducció és, en ella mateixa, un problema: han de pagar drets per un llibre que no entenen, basant-se en els informes d'altres persones, han de pagar per la traducció i l'edició de la traducció pot ser costosa. ¿I com pot realment un editor monolingüe saber si el llibre és bo? A més, és més difícil obtenir ressenyes, i és possible que l'autor no parli anglès, la qual cosa dificulta també les

gires o les entrevistes. A la dècada del 1990, fins i tot es deia que els noms estranys i impronunciables dels autors estrangers eren un obstacle afegit. En una ocasió, l'editor literari d'un diari dominical em va dir: «Goytisoló és un nom graciós, no, gràcies», quan vaig intentar que s'interessés per un assaig del Juan Goytisoló. Em pregunto què diran de Joan Sales, el nom del qual sona com el d'un personatge d'*East Enders*. Quan un respon que la traducció o els noms «peculiaris» mai no són un problema per a ells quan venen els seus autors a països de parla no anglesa, o que hi ha molt pocs escriptors anglesos que parlin altres llengües i que aquest fet no constitueix un obstacle per les gires a l'estranger i les entrevistes, i que les traduccions de l'anglès dominen, de fet, les llistes dels llibres més venuts en un mercat mundial en què el percentatge d'obres traduïdes pot anar des d'un respectable 30 per cent (Espanya, Portugal...) fins a un extraordinari 80 per cent (Iran, Brasil...), aquests editors somriuen i tenen poc a dir, possiblement perquè se senten satisfets de ser un factor d'exportació tan rendible dins del que ara s'anomenen les indústries culturals. Per dir-ho més clarament, si bé l'actual indústria editorial internacional és propietat de Bertelsmann, Bonnier, Lagardère o Penguin-Random House, el contingut del que es publica encara reflecteix el ferri control exercit per l'imperialisme cultural anglosaxó sobre el que es llegeix a la majoria del món.

En aquest panorama, en els últims deu anys l'única espurna de llum ha estat l'èxit internacional de la novel·la negra traduïda a l'anglès. Al Regne Unit, aquest èxit ha anat acompanyat d'un fenomen similar que s'ha produït a través de la televisió, on actualment hi ha una insòlita moda pel *noir* adaptat de la ficció estrangera. Es tracta d'un veritable fenomen que fa que la literatura traduïda pugui

arribar a un públic més ampli. Hi ha d'altres iniciatives pioneres, tot i que el seu abast no és tan gran, com la del *New York Review of Books* o Dalkey Archive Press, o Open Letter, o New Directions, o Archipelago als Estats Units, o Serpenta Tail i MacLehose Press al Regne Unit, que estan traient un gran nombre de traduccions d'autors clàssics i contemporanis, centrant-se en un públic lector més elitista i restringit, encara que en aquest àmbit també poden tenir grans sorpreses, com, per exemple, amb els tres guanyadors del Premi Nobel de Serpents Tail (Elfriede Jelinek, Kenzaburo Oé i Herta Müller), i MacLehose amb Stieg Larssen i, anteriorment, amb Peter Hoeg. El *noir* traduït pot, doncs, despertar l'interès dels lectors per altres gèneres literaris.

No obstant això, i per reprendre el fil del meu argument, hi ha un tercer factor en el món de parla anglesa que milita en contra de la publicació de traduccions literàries: la sospita envers el que és estranger i la indiferència envers el que és diferent que trobem entre les elits educades. En aquest cas, ens trobem al davant del que acostumo a anomenar «la síndrome d'Orwell».

Des que visc a Barcelona, m'he adonat que, a més de ser un bon escriptor, George Orwell és tot un heroi a Catalunya. Fins i tot té una plaça que porta el seu nom a Barcelona. Però, escolteu-me: Orwell representa el típic intel·lectual radical anglès educat a l'escola privada anglesa –Eton, en el cas d'Orwell–, que se sent obligat a fer alguna cosa per la “plebs”, com se sol dir, i, en particular, anar i barrejar-se amb la plebs i després informar l'elit de com és la plebs a través d'articles de premsa o reportatges.

El 1933, Orwell va publicar el seu primer llibre, *Sense blanca a París i Londres*, i es va barrejar amb els aturats bruts, pudents i sense filiació política que eren a l'atur com

a conseqüència de la Gran Depressió; el 1937 va donar compte de les circumstàncies similars que havia trobat al nord d'Anglaterra en el llibre *El camí a Wigan Pier*. En la seva predilecció per compartir les dificultats dels pobres i els indigents, Orwell mai no ensopega amb persones amb idees, emocions o accions que s'elevin per damunt de la lluita més bàsica per la supervivència: es tracta d'una massa deshumanitzada, gairebé repel·lent, que necessita un salvador socialista. Com que Orwell és Orwell, aquests llibres que he esmentat estan en moltes més llistes de lectura que, per exemple, els relats d'Alan Sillitoe, uns relats que apropen molt més el lector a la humanitat que existia en aquests barris obrers (en el cas de Sillitoe, a Nottingham). Un any més tard, Orwell torna a la càrrega amb *Homenatge a Catalunya* a partir de les seves experiències a Aragó i Catalunya, tot i que, amb la guerra civil, Orwell ha d'acceptar que aquests soldats aficionats tenen algunes idees. No obstant això, la síndrome d'Orwell no té res a veure amb una *nostalgie de la boue* (o sigui, nostàlgia del fang) que l'escriptor pogués tenir, sinó amb el fet que la seva narrativa ve a ser la pedra de toc, el text canònic que s'ha de llegir si un és angloparlant i vol saber alguna cosa sobre la guerra civil espanyola per la raó que sigui. *L'Homenatge a Catalunya* és, per tant, una obra clau que ofereix una visió d'aquells temps que confirma una certa tradició heroica que, per descomptat, jo no vull negar. Tanmateix, anul·la i substitueix els relats diferents, complementaris i més matisats escrits en les llengües de la península ibèrica i que haurien de ser traduïts. És com si l'elit intel·lectual digués que podem confiar en el relat d'aquest home: ell és un dels nostres i ell interpreta Espanya i Catalunya d'una manera que s'adapta a la nostra visió d'Espanya: revolucionària, anàrquica, plena d'aficio-

nats, de gent de sang calenta... Tant *Homenatge a Catalunya* com *Per qui toquen les campanes*, de Hemingway, són, entre altres coses i *toutes proportions gardées*, una continuació del mite romàntic que Merimée i Bizet van iniciar al segle XIX. Com recordaran, Juli Soleràs, el gran personatge inventat per Joan Sales, ho expressa molt bé:

Però el que tenen de pitjor les guerres és que després se'n fan novel·les; pel que respecta a aquesta (que t'ho asseguro, és una guerra de merda com tantes), se'n faran unes novel·les particularment idiotes, d'un rosa i d'un verd molt pujats... Tu no, pobre Cruells; tu no ens afligiràs amb un mamotretot d'aquests. Però els estrangers... Tu no creus en el meu do de profecia i és una llàstima; perquè et podria dir, per exemple, que els estrangers faran de tota aquesta pasterada unes grans històries de toreros i gitanos.

No creguin que exagero. Hi ha quatre revistes que reflecteixen i donen forma a les actituds d'un important sector de la intel·lectualitat literària en el món de parla anglesa: *The New York Review of Books*, *The London Review of Books* (també hi ha versions d'Escòcia, Austràlia i l'Índia), *The Times Literary Supplement* i el suplement cultural del *Guardian*. Poden ser fantàstics, originals, divertits, inspiradors i informatius. Tant pel temps que fa que existeixen com per la profunditat dels seus articles i la lleialtat dels seus lectors, no hi ha res semblant al món hispà. No obstant això, poques vegades donen espai a coses estrangeres que no tinguin un ressò que els resulti familiar en el cas dels espanyols, i encara més en el cas de Catalunya. El *TLS* és, certament, més aventurer i fa ressenyes d'una gran quantitat de traduccions, i fins i tot de llibres que encara no s'han traduït. Tanmateix, al llarg dels anys un ha llegit en aquestes revistes literàries llargues ressenyes dels últims llibres de Margaret Atwood, Julian Barnes, Ian McEwan,

Philip Roth (recentment, un article de vuit pàgines d'un llibre sobre Roth al *LRB!*), John Updike... Javier Marías és l'únic foraster nouvingut que apareix regularment en el seu cànon contemporani.

Dos dies després d'enviar el títol d'aquesta conferència a Ronald Puppò, el número de Nadal del 19 de desembre del *NYRB* va aparèixer a la nostra bústia amb un article de tres pàgines d'Adam Hochschild: «Orwell: homenatge a l'Homenatge». És un article excel·lent, ben escrit, que posa al dia el lector amb la informació més recent sobre Orwell a Espanya i que reinterpreta el seu relat de la guerra, on la part nord-est del país, sobretot Catalunya, es trobava enmig de la més transcendental revolució social mai no vista a Europa Occidental», i comenta que «l'edició americana estàndard –les vendes de la qual es compten, sens dubte, per milions– no reflecteix els canvis d'Orwell». Per exemple, relegant el relat de la lluita als carrers durant el mes de maig i de les faccions que hi havia al bàndol republicà, a un apèndix. L'article de Hochschild és una altra celebració de l'heroic i inspirador Orwell: el nostre home a Barcelona i al front d'Aragó, completat amb la imatge de George i la seva dona al costat d'una metralladora a Osca. Tot això està molt bé, i tant a l'esquerra com és possible tractant-se dels Estats Units, però ¿on són les ressenyes o els articles en profunditat sobre les excel·lents traduccions d'obres catalanes i espanyoles, d'aquells que van patir la guerra? Quan Verso va publicar la traducció del primer volum de la magna obra de Max Aub sobre la guerra, en l'excel·lent traducció de Gerald Martin, aquesta va desaparèixer sense deixar rastre i Verso ja no va publicar res més. Ni el *LRB* ni el *NYRB* han ressenyat cap de les dotze obres de Juan Goytisolo que s'han traduït en l'últim quart de segle, unes obres en les quals sovint es

reflexiona sobre la guerra civil. Ni tan sols han ressenyat la seva autobiografia, que segurament és una de les dues grans autobiografies del segle XX escrites a Espanya, totes dues procedents de Barcelona. Perquè l'altra gran biografia a la que feia referència és, naturalment, *El quadern gris*. ¿Tindran més sort, a les revistes literàries, les noves traduccions de Rodoreda i Sales, i les primeres traduccions de Josep Pla?

Perquè, si en alguna cosa un traductor de l'espanyol o el català a l'anglès és un pioner, és sobretot en el fet d'aportar al món de parla anglesa una literatura que qüestiona la visió tradicional del món hispànic, en un intent de trencar la maledicció que la ficció traduïda sembla tenir per als lectors angloparlants. Segurament *La plaça del Diamant* és una de les millors novel·les que s'han escrit sobre l'experiència de les dones en temps de guerra, una novel·la narrada per Mercè Rodoreda amb la tècnica del flux de consciència que constitueix un *tour-de-force* molt original. Colometa ens proporciona l'altra cara de l'heroisme orwellià a la capital de Catalunya i una altra perspectiva de les realitats de la revolució. *Incerta glòria* és també una obra mestra que ens presenta la guerra, l'anarquisme, el catolicisme republicà català, Barcelona i Aragó amb una varietat tal de matisos que la converteix en una tragicomèdia shakespeariana: el capità Picó és el Falstaff del front d'Aragó, amb un seguici de personatges, la majoria dels quals volarà pels aires, juntament amb els dostoievskians Cruells i Juli Soleràs. Soleràs és la figura literària més original que surt de Barcelona: l'humor salvatge i anàrquic de Sales i la seva despietada i gens romàntica visió de la guerra civil és el millor antídoto contra la perspectiva orwelliana. Pensin, si no, en la buñuelesca escena del casament amb

les mòmies a l'Aragó, o amb la de Soleràs, pixant per sota la porta del pis d'un notari de Barcelona, amb la filla del qual la seva tieta (o sigui, la tieta de la noia) el vol casar, després de passar la nit al barri xino. *El quadern gris* de Pla i *La vida amarga* són anteriors a la guerra civil, però aquestes obres no es van publicar fins a la dècada de 1960, i els irònics relats de Pla de la vida i la gent de l'Empordà, de Barcelona i de diferents ciutats d'Europa en la dècada dels anys 20, també són decididament antiromàntiques i antiheroiques, tot i que estan plenes d'una humanitat quotidiana i, en el seu cas, edificada a través d'una consciència i una ironia literàries extraordinàriament modernes, inspirades per Montaigne i Proust: agafin, si no, les seves descripcions dels paisatges costaners, l'hilarant relat que fa de les conferències que sentia a la universitat o el que pensa Pla de la monotonia d'una aproximació al coneixement institucionalitzada en la figura d'*empollón*, per citar les seves paraules. I Pla, Sales i Rodoreda són capaços d'abordar en la seva escriptura tots els nivells de la societat i la història del seu país i el seu continent, i de fer-ho sense condescendència o sense el predicible *parti pris* dels cànons anglesos de moda, que consideren que això només ho poden fer els escriptors de fora, és a dir, els seus escriptors. No he esmentat la Trini, la narradora de la segona part d'*Incerta glòria*, o el sexe (més ben dit, la manca de sexe) o els prostíbuls, o la sensualitat, sovint inadvertida, de Colometa: la forma en què aquests escriptors desemmascaren el mite de la passió mediterrània i breguen amb les tensions sexuals i les obsessions estan plenament influenciades per Freud & Co. O el seu ús del català, que és plenament modern, segur i expansiu, i que demostra que han après de memòria l'exhortació que Paul Valéry va fer als escriptors en cata-

là d'escriure en prosa i no pas poesia noucentista per assegurar la supervivència de la llengua.

El número del 15 de novembre del *TLS* inclou una ressenya inusualment llarga, de dues pàgines, sobre el tema de la memòria històrica a Espanya: Felipe Fernández-Armesto escriu sobre l'obra de Jeremy Treglown *Franco's Crypts: Spanish Culture and Memory since 1936*. Com era d'esperar, es diu que l'«objectivitat d'un estranger és saludable», i encara que Fernández-Armesto es mostra «decebut per l'omissió de treballs en català i gallec», no entra en detalls i ens deixa amb Javier Cercas, Manuel de Lope i Antonio Muñoz Molina, segons ell exemples de bones obres. Fernández-Armesto és, com de seguida comprovarem, un brillant historiador capaç d'escriure coses com aquesta (i cito textualment): «és sorprenent que el franquisme no hagi reviscut o s'hagi convertit en una alternativa política seriosa. Amb els secessionistes campant per Catalunya, l'economia espanyola estancada i agonitzant, la impietat triomfant i el consumisme que corroeix els valors tradicionals, seria comprensible que es produís el retorn de la reacció conservadora». ¿Realment Fernández-Armesto no coneix el discurs sobre la indivisible unitat de l'Espanya eterna impulsat per Aznar i el seu grup d'acòlits, un discurs que aquesta mateixa setmana Rajoy ha fet seu en el debat sobre l'estat de la nació?

Hi ha moltes casualitats en el paper de pioner del traductor pel que fa a les obres que tradueix. No és que ara vulgui donar un gir copernicà al meu argument, com si hi hagués coses que fossin inevitables, però els llibres amb els quals acaba treballant un traductor professional de l'anglès arriben sovint per camins ben diferents: el paper de les institucions culturals, com el Ramon Llull, és essencial en el pacient festeig d'editors de Nova York i Londres, tant

pel que fa a les idees i les propostes com a les subvencions que s'atorguen per a la traducció i la promoció dels llibres; els traductors també poden dur les seves propostes als editors, que poden o no acceptar-les, perquè, malgrat tot, hi ha editors que volen trencar les barreres a la literatura estrangera. Un traductor anglès o nord-americà ha de treballar en col·laboració amb els organismes culturals i les editorials, i sempre ser proactiu. Quan vaig venir a viure a Barcelona, i d'això ja fa onze anys, jo volia traduir la literatura catalana i volia traduir més clàssics, així com obres contemporànies, que sempre he intentat traduir: I ho vaig aconseguir, de manera fortuïta en alguns casos i, en d'altres, com a resultat d'un conjunt de col·laboracions. No obstant això, en el meu cas sento que he estat seguint les petjades de David Rosenthal en un moment en què és possible crear, en anglès, la presència d'un corpus substancial de literatura en català, amb una visibilitat que no es va poder arribar a assolir als anys 1970 i 80, i sento també que no estic sol: hi ha un grup de traductors que actualment hi estan treballant: Julie Wark, Martha Tennent, Marie Anne Newman, Laura McGloughlin, per esmentar alguns noms.

Com els deia, avui dia les coses han canviat força. Actualment hi ha diversos màsters en traducció literària al Regne Unit –encara que la majoria dels estudiants no tenen l'anglès com a llengua materna– i MFA en què la traducció literària juga un important paper als EUA. San Francisco té un pròsper centre dedicat a l'art de la traducció literària, i a Banff, a les Rocky Mountains, hi ha un innovador centre de traducció literària. La Biblioteca Lilly de la Universitat d'Indiana, a Bloomington, disposa d'un impressionant arxiu de manuscrits de traductors literaris i actualment és la seu de l'Associació Americana de Traductors Literaris.

Quant a l'acceptació acadèmica de la traducció literària com a forma d'art i com a activitat acadèmica, s'han aconseguit alguns progressos. En el primer estudi d'avaluació de recerca al Regne Unit, un estudi governamental per decidir com dividir els fons de recerca, la traducció literària va sortir molt mal parada. Per exemple, les meves traduccions van ser presentades per la Universitat de Middlesex com a part de l'oferta de Llengües Modernes i van obtenir zero punts. Coincidentment, les novel·les de W. G. Sebald van ser presentades per la Universitat d'East Anglia al panell de la literatura alemanya i van aconseguir igualment zero punts! Cinc anys més tard, quan estava a la Universitat d'East Anglia, les meves traduccions i les traduccions de les novel·les de Sebald es van presentar com a part d'un *pack* d'Anglès i Escriptura Creativa i se'ls va atorgar una qualificació alta, en la qual es va considerar l'element de la traducció per ser innovador i original. No obstant això, la proliferació dels estudis de Traducció i Teoria de la Traducció ha donat lloc a una disciplina que curiosament es distancia de la pràctica. La capacitat de traduir gairebé mai no és un requisit en les descripcions dels llocs de treball destinats a catedràtics d'Estudis de Traducció, on la teoria, els mètodes d'investigació i la lingüística aplicada són el més valorats, mentre que cap universitat no contractaria un professor de Creative Writing que no fos un escriptor reconegut. Els traductors necessiten escriure com els escriptors que estan traduint; privilegiar la teoria és negar la consciència crítica necessària en la pràctica, una consciència que ha de ser molt més gran del que actualment és en la teoria de la traducció. Jo simplement defenso la necessitat d'una *church* més àmplia que inclogui alguns departaments de traducció, on la pràctica de la traducció i l'estudi d'aquesta pràctica han de

ser fonamentals. Als teòrics els agrada descriure els «girs» en els Estudis de Traducció. Ara és el moment per fer un «gir» cap a la pràctica i posar l'erudició al servei de la pràctica. Josep Pla ho resumeix molt bé en dues entrades a *El quadern gris*:

21 de febrer, divendres. – Alexandre Plana m'aconsella de fer un exerci literari seriós: em proposa de traduir un llibre francès realment difícil. Em sugereix *L'Écornifleur* de Jules Renard. El títol de la novel·la ens embranca en una inacabable discussió. ¿Què vol dir? ¿Es pot traduir «L'Écornifleur» per «El tastaolletes»? No és pas ben bé això, és clar... Traduir és una feina endimoniada, difícilíssima, però jo comprenc que és útil. Útil, sobretot, per conèixer una mica la pròpia llengua.

22 de febrer – A la biblioteca treballo en la traducció de Renard. Es difícil. No ho hauria dit mai. M'avergonyeix de veure'm voltat de tants diccionaris. És excessiu. Però això em fa comprendre la felicitat de les persones que es dediquen a l'erudició. Com deuen gaudir furetejant papers, voltant-se de quilos i quilos de llibres! Quina deliciosa vida la d'aquests erudits!

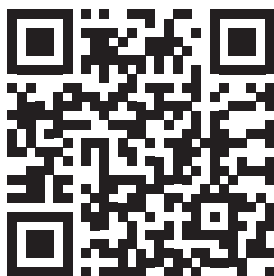
Pla ho resumeix molt bé: per ser traductor literari, cal dominar la pròpia llengua, escriure com un escriptor i saber com investigar com un erudit.

A l'agost, per motius personals, la meva família i jo anirem a viure a Oxford. Tinc la intenció de seguir traduint el millor de la literatura catalana i espanyola (i de la francesa i la portuguesa, si tinc el temps). Tenint en compte l'actual onada de traduccions d'obres importants en anglès i l'actual context històric de lluita per la independència, és indubtable que a tot el món de parla anglesa hi haurà un desig de conèixer una part essencial de la cultura literària europea de el segle XX: Caterina Albert,

Mercè Rodoreda, Josep Pla i Joan Sales haurien de ser tan familiars com Colette, Joseph Roth o Thomas Mann. Sense oblidar, però, que si bé llegir els clàssics, que són un valor segur, és imprescindible, llegir i traduir els autors contemporanis és, a més d'una saludable manera de conservar-se jove, la millor aposta de futur per a qualsevol literatura.

Importem cultura, exportem cultura

entrevista de Francesc Parcerisas a
Simona Škrabec i Joaquim Gestí

enllaç vídeo

FRANCESC PARCERISAS. Begues, 1944. És poeta, traductor, crític literari i doctor en Teoria de la traducció. És professor a la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona, de la qual va ser degà del 2008 al 2011. També ha dirigit el Departament de Traducció de la mateixa universitat. Ha traduït una llarga llista d'autors, destacant *La llanterna de l'arc*, de Seamus Heaney, Premi Crítica Serra d'Or, i *Un esborrany de XXX Cantos*, d'Ezra Pound, Premi Cavall Verd-Rafel Jaume de traducció poètica, a més de la trilogia de J.R.R. Tolkien *El Senyor dels Anells*. És autor de diversos assaigs sobre traducció, com ara *Traducció, edició, ideologia* (2009) i *Sense mans. Metàfores i papers sobre la traducció* (2013), Premi Internacional d'Assaig Josep Palau i Fabre. Ha publicat una quinzena de llibres de poesia, amb els quals ha rebut premis com el Carles Riba, el Ciutat de Barcelona o el Premi de la Crítica Catalana. També ha rebut el Premi Llibreter pel dietari *La primavera a Pequín* (2013).

Importem cultura, exportem cultura

Joaquim Gestí

FP: Quim, en el teu cas, has fet de prescriptor, a qui? Com? Contra qui?

En Francesc Parcerisas ens ha presentat, com a pioners, prescriptors i contrabandistes d'una llengua, una cultura i una literatura estrangera. Segurament ho som perquè les llengües i literatures que volem donar a conèixer són minoritàries i/o desconegudes pel públic en general. En el meu cas, més enllà de la feina individual que he pogut dur a terme, l'associacionisme ha jugat un paper important a l'hora de difondre la literatura de la Grècia actual. Per

JOAQUIM GESTÍ. Barcelona, 1961. Llicenciat en filologia clàssica per la Universitat Autònoma de Barcelona, compagina la feina com a traductor amb la de professor d'institut. Sempre interessat per l'estudi de les llengües modernes i la traducció, destaquen entre altres les traduccions de l'italià de *Seixanta contes*, de Dino Buzzati (2004). Amb Montserrat Franquesa formen un indistriable tàndem de traducció que s'inicià amb *L'amor va arribar un dia tard*, de Lilí Zografou (Premi de l'Associació de Traductors Grecs, 2002). Altres llibres traduïts del grec són: *El somriure d'Hécate*, de Litsa Psarafi (2001), *La fàbrica del llapis*, de Soti Triantafillou (2004), *Temps groc*, de Maria Skiadaresi (2004), *Contes*, de Geòrgios Vizíinos (2006), etc. Actualment impulsa, amb altres traductors i filòlegs, el naixement de l'Associació Catalana de Neohel·lenistes, que vol tenir com a objectiu la promoció recíproca de la literatura i la cultura de Grècia i Catalunya.

això subscric les paraules que ara fa un moment ha pronunciat en Peter Bush adreçades al joves, futurs torsimanys que comencen aquest camí no sempre fàcil del món de la traducció: «No ploreu, moveu-vos, truqueu portes i, sobretot, associeu-vos». Crec que és un magnífic consell i, a més, molt realista i pragmàtic.

L'any 2006, a partir d'una traducció conjunta d'un clàssic de literatura neogrega, Iorgos Viginós, publicat a Edicions de 1984, ens vam constituir com a Associació Catalana de Neohel·lenistes. Va ser una traducció de la qual vaig ser el curador, però que aplegava un grup de traductors, alguns dels quals feia temps que maldàvem, cadascú a la seva manera i amb els seus interessos, per la difusió d'aquesta literatura. La traducció va rebre un petit ajut econòmic del Ministeri de Cultura de Grècia i en lloc de repartir-nos les engrunes que ens haurien correspost, vam ajuntar esforços i amb els diners vam crear l'associació.

Un llibre que, per cert, és una magnífica traducció coral, que va estar a punt de guanyar el Premi Nacional de Traducció de Grècia que atorga el ministeri grec. No tinc cap dubte que si aquesta traducció hagués estat en castellà, segur que hauria aconseguit el premi. I això encara reafirma més la nostra convicció que l'associacionisme també serveix per donar a conèixer a fora del país una llengua i una literatura poc coneguda com la catalana. És un procés bidireccional: nosaltres promocionem la literatura neogrega aquí alhora que establim ponts de contacte per promocionar la literatura catalana a Grècia. Aquest va ser un dels objectius de la nostra associació... i perquè pensàvem que es pot fer més feina i arribar més lluny que amb l'esforç individual. Això també ha passat amb la difusió de la literatura neogrega a casa nostra.

De fet, fins no fa gaire, aquesta difusió ha estat fragmentària i discontinua. Si bé és cert que ja des del 1881 hi ha hagut pioners que van donar a conèixer aquesta literatura a Catalunya, sovint, va ser d'una manera circumstantial. El primer neohel·lenista, Antoni Rubió i Lluch, no pretenia tant difondre la literatura neogrega com mostrar la similitud que el 1881 tenien la situació política a Catalunya i a Grècia. Dos nacions unides per les seves aspiracions de llibertat i independència del jou opressor espanyol i otomà, respectivament.

Un cop ofegades les aspiracions catalanes després de la crisi política que pateix Espanya el 1898, Rubió pràcticament ja no es va dedicar a la traducció literària. Haurem d'esperar gairebé seixanta anys fins a trobar una altra obra grega traduïda al català. Em refereixo a *El Crist de nou crucificat*, de Nikos Kazantzakis, que Joan Sales versionà el 1959. Tenia bon olfacte per les bones obres Sales. *El Crist* es va reeditar nou cops en disset anys, un èxit editorial en tota regla, juntament amb *Els germans Karamàzov*, un best-seller en la represa cultural de Catalunya als anys seixanta.

No deixa de ser una paradoxa que Sales, que no sabia grec modern, obrís la porta perquè pocs anys després Jaume Berenguer Amenós, que sabia molt grec antic, però tampoc gaire grec modern, publicqués la seva traducció de *l'Alexis Zorbàs*. Al nom de Kazantzakis només cal afegir el Kavafis de Carles Riba i ja tindrem els autors que la societat catalana fins no fa gaire coneixia de la literatura neogrega. Kazantzakis, Kavafis, i el ressò que ens arriba a través d'un altre hel·lenista com va ser l'Alexis Eudald Solà de la figura dels premis Nobel, Seferis i Elitis.

En canvi, amb la creació de l'Associació Catalana de Neohel·lenistes crec que per primer cop s'ha intentat impulsar i promocionar la literatura grega als Països Catalans

i a l'inrevés a partir d'experiències i interessos comuns: fent cicles literaris, convidant escriptors, editant mostres de traducció...

Seguint el fil del Quim, us volia preguntar a tots dos si la possibilitat de treballar d'acord, com ha mencionat també el Peter Bush, amb institucions, amb associacions, amb ajuts institucionals, serveix per obrir portes. Perquè hi ha una part, el cost, almenys de la traducció, de la promoció que es pot sol·licitar com a mínim i de vegades s'obté.

Sens dubte les institucions públiques juguen un paper important per a la promoció de les literatures menys conegudes. Tant com a traductors, amb els ajuts a la traducció, com a associació, amb els ajuts a entitats culturals per a la promoció de la llengua catalana, el suport de la Institució de les Lletres Catalanes, començant per l'època en què en Francesc Parcerisas n'era el director, passant pels altres directors que l'han succeït, ha estat fonamental per a la difusió de la literatura neogrega a casa nostra. Com a traductors, més del vuitanta per cent dels títols publicats des de fa ben bé 15 anys han rebut alguna mena d'ajuda econòmica per part de la Institució. Això és un gran què i ajuda molt a l'hora de trucar a la porta dels editors. Com a Associació Catalana de Neohel·lenistes, l'ajuda d'aquestes institucions (també del Centre Nacional de Llibre de Grècia o el CSIC de Barcelona) ens ha permès organitzar pràcticament dos cicles literaris anuals, un de primavera i un de tardor. Si no hagués estat pel suport d'aquestes institucions, hauria estat impossible. Cal portar gent de fora, autors, estudiosos, si es volen fer cicles sòlids, cicles dels quals després surtin petites mostres, petits *corpus* de traducció, amb els quals ens podem moure i podem convèncer les editorials.

De manera que l'associacionisme és també una forma d'evitar la dispersió dels esforços i de democratitzar les idees i les propostes. No munteu associacions per fer-vos la paradeta, intenteu fer que les associacions siguin obertes, democràtiques, és a dir, que encara que sigueu l'ànima o una de les ànimes inspiradores, que el vostre nom no aparegui sempre al capdavant de tot, perquè jo crec que això porta al fracàs.

Tu has mencionat el pensar, la possibilitat de pensar en un autor, del grec, de l'eslovè al català, tenint en compte quin és el mercat al qual es traduirà o quins són els editors. Això us obliga a fer una preselecció? És a dir, si tu estàs pensant en traduir, ja tens uns autors que dius «aquest funcionarà millor», «aquest no funcionarà tan bé»...

La tria d'autors no sempre és fàcil. Està molt bé traduir els autors fonamentals d'una literatura, els canònics, però també cal obrir les portes a obres oblidades i a noves veus literàries... i això també ho hem intentat des de la nostra associació. Malgrat tot, sovint acabem fent voltes als mateixos autors, els que tenen més anomenada. Però els grecs segueixen escrivint, la creació literària del país no s'atura, i si parles amb els escriptors d'allà (perquè una cosa molt típica grega és la cordialitat amb què els escriptors acullen la gent que s'interessa per la seva obra) et diuen: «Si heu de seguir traduint Kavafis, Elitis, Seferis, què passa amb nosaltres». I em sembla que tenen raó.

Per això molts de nosaltres, tant a títol individual com a través dels cicles literaris que hem organitzat, treballem per donar a conèixer les veus desconegudes de la novel·la, del conte i de la poesia gregues actuals. És a dir, intentem obrir un ventall més ampli i donar a conèixer gent més actual i amb gran prestigi al seu país.

Però sol passar que les circumstàncies acaben superant qualsevol expectativa. Penso precisament en el que deia el doctor Bush fa un moment a propòsit de l'èxit de la novel·la negra. Precisament un autor d'aquest gènere, Petros Màrkaris, s'ha convertit en el millor ambaixador de la literatura d'aquest país a Europa. Grècia malauradament està de moda per culpa de la crisi, i la novel·la negra de Màrkaris també està de moda perquè ha convertit la crisi en l'epicentre dels seus relats policíacs. Petros Màrkaris, traduït sobretot a l'alemany, ha trobat a casa nostra una editorial potent que el publica simultàniament en castellà i en català, cosa poc habitual si no es tracta de veritables best-sellers. És un cas digne d'estudi, tot i que crec que a favor de Màrkaris han jugat dos factors, a banda de la crisi del país: la seva proximitat, es un home molt proper i sempre disposat a parlar amb els seus lectors (a Barcelona ha vingut molts cops) i la gran tradició que hi ha a casa nostra pel que fa a la novel·la negra. Només cal pensar en la mítica col·lecció «La cua de palla». Malauradament molts escriptors grecs es queixen, i no els manca la raó, que si de tota la basta i magnífica producció literària grega, el nom que ha d'il·lustrar la literatura del seu país és Petros Màrkaris, alguna cosa no funciona. Potser és cert, però les coses són com són i sovint manen els mercats, els lectors i les circumstàncies.

Precisament perquè sou importadors de cultures, el Quim mencionava el Joan Sales com a traductor de Kazantzakis sense saber grec modern, tu ara fas la menció de les altres literatures, Dostoievski... En el cas de la importació, la condició necessària és tenir el vehicle, travessar aquesta frontera... Vehicles que no són habituals, potser en el grec modern, no sé si un pèl més, no gaire l'eslovè, certament... Des del vostre punt de

vista quina és la importància, atès sobretot que hi ha molta gent jove, de tenir aquest comodí de ser un bon coneixedor de la cultura, de la llengua.. No cal que sigui una cultura petita, numèricament, perquè el polonès, l'hongarès, de petit no en tenen res, però aquest comodí, és la carta que heu pogut jugar, no?

El cas del grec modern és especial. Molta gent l'ha considerat fins no fa gaire el germà petit del grec clàssic, el germà bastard. El germà bord que es troba amb una tradició hel·lenista catalana de primer ordre (Empúries, Riba, Puig i Cadafalch), una tradició clàssica que no es pot treure de sobre i el deixi caminar sol. A més, la majoria dels traductors que s'han atansat al grec modern procedien d'aquesta tradició clàssica, on, a més, eren veritables autoritats. Com Rubió, però sobretot com Riba. El Riba traductor de l'*Odissea* és també el Riba traductor de Kavafis, un autor que a més d'un no li acaba de semblar ben bé grec modern, més aviat hel·lenístic o bizantí, fins i tot intemporal. Però la llengua grega que és parla avui és la mateixa llengua que es parlava fa 2.500 anys, com diu Seferis, amb la lògica evolució que pateix una llengua al llarg dels segles. Per tant el grec modern pateix en certa forma la síndrome del grec clàssic, que per sort encara s'estudia a les facultats... però i el grec modern...? què passa amb el grec modern? Aprofito per recordar que és bastant lamentable que a cap de les facultats de traducció catalanes no s'imparteixi aquesta llengua.

Per sort, i sense restar importància a la tasca que professors com l'Eudald Solà van fer durant uns anys a la Universitat de Barcelona per difondre la llengua i la literatura neogregues, a Barcelona comptem amb el Departament de Grec Modern de l'Escola Oficial d'Idiomes, on es pot estudiar grec modern i, a més a més, de manera seriosa, perquè són sis anys d'estudi de llengua i cultura

neogregues, i aquesta formació em sembla fonamental a l'hora d'abordar la traducció d'un text.

Aquest és el recorregut que hem fet molts dels que ara ens dediquem a la traducció d'aquesta literatura.

Més enllà del coneixement lingüístic de la llengua de partida, els traductors també s'haurien d'acostumar a ser els traductors-lectors. La meva recomanació és que llegeixin molt, i això val per a qualsevol literatura. Llegir i investigar, perquè possiblement descobriran obres i autors que no estan traduïts en català. Puc explicar el meu cas. Jo havia llegit quan era jove una traducció d'uns contes de l'autor italià Dino Buzzati. No sé per què aquell autor em va quedar gravat i molts anys després, i ja amb la formació suficient per atansar-me a la seva obra en italià, vaig descobrir que Buzzati era conegut a casa nostra només per la seva novel·la *Il Deserto di tartari*, *El desert dels tàrtars*, però que la seva producció més important, els contes, no estaven traduïts al català. És a dir, la tasca de lector em va permetre descobrir una perla que ningú no havia traduït al català. El resultat van ser els *Seixanta contes* publicats a Edicions de 1984. Això és més fàcil de fer amb literatures menys conegudes, de manera que la lectura i la recerca pot permetre descobrir camps encara per conrear i ser en aquest sentit els descobridors o redescobridors d'un autor.

Hi ha algun deute pendent o molts deutes pendents de coses que tu diguis «Hi ha una cosa de la literatura catalana, hi ha un títol que jo un dia o altre he de traduir o a l'inrevés»?

Des del meu punt de vista, la generació «perduda» en traducció catalana és la generació dels trenta, una generació que va dur a terme una mena de regeneració moral del país, després de l'Ocupació nazi i de la Guerra Civil posterior. Novel·listes com Karagatzis, Theotokàs, Bene-

zis... valdria la pena treballar-hi. D'altra banda, seria una mostra de salut i vitalitat cultural fer noves traduccions d'autors ja traduïts. Per què no, noves traduccions de Kavafis, encara que s'hagi de desafiar el criteri d'autoritat establert pels ribians? Estic segur que mestre Riba n'estaria encantat. I també reedicions revisades. Estaria bé fer una nova edició, la desena, de la traducció de Sales del *Crist de nou crucificat* de Kazantzakis. Estic convençut que entre les generacions actuals de lectors seria un èxit. Una reedició revisada similar a la que Jaume Almirall va fer de l'*Alexis Zorbas*, de Jaume Berenguer. I per descomptat omplir amb noves traduccions els corpus fragmentaris que tenim d'autors com Seferis, Elitis o Ritsos, alhora que s'introdueixen noves veus de la poesia grega actual com el xipriota Mikhalis Pierís o Kikí Dimulà.

Importem cultura, exportem cultura

Simona Škrabec

Si parlem dels traductors com a pioners de la cultura, m'atreviria dir que el meu cas és extrem, tradueixo entre dues literatures minúscules que no han tingut abans pràcticament cap mena de contacte. Pel que fa la literatura eslovena, no només a Catalunya, sinó directament a Espanya, es pot comptar amb els dits d'una mà les obres que s'hagin traduït abans de les meves pròpies traduccions. I a l'inrevés també, excepte alguna novel·la de Rodoreda que al seu temps va tenir molta difusió, en eslovè pràcticament no s'havia publicat cap obra catalana. Així que parlant honestament realment no sé com es fa el tracte amb els agents literaris o amb les editorials de manera

SIMONA ŠKRABEC. Ljubljana, Eslovènia, 1968. Viu a Barcelona des de 1992. És doctora en Literatura Comparada per la Universitat Autònoma de Barcelona (2002) i es dedica a l'estudi de literatura europea del segle xx i la relació de les obres literàries amb la formació de la identitat i la memòria del passat. Ha traduït a l'eslovè llibres de Pere Calders, Jesús Moncada, J. V. Foix, Jaume Cabré, Gabriel Ferrater, Maria Barbal, Maria Mercè Marçal, Llorenç Villalonga o Blai Bonet, com també els autors eslovens i serbis al català o espanyol (Drago Jančar, Danilo Kiš, Boris Pahor, Aleš Debeljak, Brane Mozetič entre d'altres). També publica els estudis teòrics sobre el fet de traduir en publicacions especialitzades.

habitual. Fa pocs dies m'ha passat per primera vegada que una editorial de Madrid em va contactar dient que voldrien traduir un autor eslovè i vaig pensar, ah, les coses poden ser així de senzilles quan es tracta d'autors que l'editor coneix... Per aconseguir la publicació d'una traducció a vegades passen anys abans de trobar un interlocutor, tenint evidentment l'obra traduïda i a punt. En aquest àmbit sempre m'he hagut d'afrontar amb un buit enorme, tant en cas de les traduccions a l'eslovè com al català. Allò que passa és no només que l'autor que vols traduir no és conegut, sinó que no existeix tampoc res amb què podries relacionar aquest autor, cap mena de referència prèvia. No puc dir: «S'assembla a aquest altre escriptor o a aquesta obra» perquè no hi ha res amb què comparar-ho. És a dir que sempre em trobo davant de la necessitat de triar una obra que haurà de funcionar sola.

Realment podria dir que he fet tots els papers de l'auca: he traduït, he escrit introduccions, he preparat i organitzat gires i presentacions, faig també crítica literària en els diaris... És pràcticament impossible fer només una sola cosa quan et dediques a les literatures petites. L'especialització en el meu cas, malauradament, és impossible.

L'inici de la meva trajectòria com a traductora coincideix a Eslovènia amb un canvi enorme. Eslovènia tenia dins de Iugoslàvia unes editorials gegants, estatals. Amb la independència es va produir en el sector un canvi radical. Tots els gegants editorials van morir de cop i jo vaig començar a traduir, en un període de gran efervescència i de ganes de canviar les circumstàncies. Una història d'èxit podria ser per exemple l'editorial Študentska Založba, que vol dir literalment «editorial estudiantil», és a dir les Publicacions de la Universitat de Ljubljana. En aquells anys de canvi de règim es va desenvolupar al voltant d'un petit

nucli de gent de vint-i-cinc a trenta anys una iniciativa editorial que va saber aprofitar molt bé les possibilitats del moment. Aquests joves editors van saber treure partit del fet de pertànyer a una universitat i tenir així uns recursos propis. En lloc de destinar-los només a l'edició de llibre acadèmic, van crear una col·lecció nova, «Beletrina», que tenia com a propòsit editar obres originals i traduccions de tots els gèneres que poguessin ser interessants i innovadores per al lector actual. Els editors van saber organitzar un catàleg impressionant i alhora van aprofitar també altres ajuts disponibles, tant dels països d'on prové l'obra, com sobretot les convocatòries de la Unió Europea. És en aquesta col·lecció on van sortir les meves traduccions de Moncada, Cabré, Barbal i Villalonga, totes amb els ajuts europees i sense participació de l'Institut Ramon Llull, per exemple. Es tracta d'uns llibres molt ben acabats. La portada sempre és feta per un dissenyador que li deixen les mans lliures i l'edició és realment molt acurada. Però sobretot cal subratllar el seu esperit de voler fer llibres diferents, llibres que interessin els lectors d'ara, que despertin un interès intel·lectual viu. Si examinem el catàleg amb una mica de deteniment, podem reconèixer-hi també la consciència que cal construir els ponts perquè les cultures més petites puguin entrar en contacte directe. En aquest cas no vaig tenir cap problema de convèncer ni els lectors ni els editors que Catalunya existeix. Un autor que va tenir, per exemple, molt d'èxit a Eslovènia és Bernardo Atxaga perquè el País Basc i Eslovènia són aquells països minis, molt rurals encara, molt castigats per les guerres, per les divisions internes i tensions. Atxaga va arribar a despertar molt d'interès, recordo una presentació seva a la qual vaig assistir i la sala va ser plena de gom a gom com aquesta avui. Crec que és perquè es podrien establir

aquests ponts molt directes que permeten als lectors entendre les circumstàncies de l'altre país. Però aquestes edicions són possibles només gràcies als diners institucionals, perquè si haguéssim de seguir les regles del mercat... amb dos milions d'habitants, no de lectors, qui pot vendre prou llibres per justificar una edició com aquesta?

L'altre cas, el camí de l'eslovè cap al català, podria ser la traducció de Boris Pahor. Aquest és potser el llibre que m'enorgulleixo més d'haver-lo aconseguit fer i publicar. Boris Pahor és un sobrevivent de camps de concentració nazis i viu a Trieste, és a dir fora de les fronteres de l'estat d'Eslovènia. El seu camí cap a l'escriptura i també cap al reconeixement dins del seu propi país va ser molt tortuós. A vegades és difícil traduir una obra no perquè sigui difícil trobar l'editor o perquè la llengua en sí sigui difícil, sinó pels continguts que transmet. La novel·la *Necròpolis* la vaig traduir set o vuit anys abans de la traducció a l'espanyol, i va ser molt difícil de trobar l'editor. És editada per Pagès de Lleida, però abans vaig haver d'anar trucant de porta a porta i a més, encara ara és difícil trobar-la ja no a les llibreries, sinó fins i tot a les biblioteques. Però l'experiència més xocant que he tingut amb aquesta obra és la participació en alguns clubs de lectura en les biblioteques públiques de Barcelona on m'he trobat amb els lectors que m'han dit que no l'han pogut acabar. La visió de Boris Pahor del que era la repressió feixista i nazi és cruel, no és gens matisada. No estem acostumats a veure aquests esdeveniments amb tots els colors que ell li posa. La seva narració dels fets és l'explicació de per què Pahor no ha tingut èxit a Espanya, no és perquè estigui mal traduït o perquè provingui d'una llengua petita, sinó que per poder-lo realment comprendre es necessitaria haver conegut tot aquest entorn. Necessitaríem un discurs públic elabo-

rat de què ha significat el nazisme. Es necessitaria una visió molt més complexa de la Segona Guerra Mundial perquè aquest autor pogués ser un referent, i això, és clar, no ho pots fer sol.

De totes maneres, coneixent les obres d'aquestes dues cultures, l'eslovena i la catalana, es poden descobrir uns paral·lelismes absolutament increïbles. Per exemple la fotografia que hi ha a la portada de l'edició eslovena de *Pedra de tartera* representa una gran família en la qual només hi ha dones, és una fotografia real d'una família eslovena on només hi veiem el pare i llavors tot de dones, filles, tietes, nebodes, vés a saber... Barbal escriu una història sobre les dones lluitadores que aguanten les pressions d'una guerra en solitari i s'acaben tancant dins seu –i això és una història que podria ser escrita per una autora eslovena. No em cal triar unes obres concretes procurant que s'adaptin a la visió de l'altre país perquè les grans obres catalanes de la postguerra, i també la poesia, ja funcionen tal com són, estan immediatament compreses perquè les situacions històriques realment podem dir que són paral·leles.

Pel que fa la difusió de la literatura eslovena cal esmentar un altre entrebanc important. En general, tothom arreu del món està convençut que la «literatura eslava» existeix com un tot, i això és una mica com pensar que existeix l'Àfrica «negra». És a dir que ens imaginem el món eslau com un territori que existeix més enllà de les fronteres del món conegut, en una regió enorme perduda en les planúries de l'Est i sobre la qual no ens sabem res. Recordo que vam organitzar unes jornades sobre la traducció des del PEN Català sobre les traduccions de la literatura russa i vam decidir posar el títol al debat «Des de Tolstoievski als nostres dies», crec que no cal explicar per què ja que mai

sabem si *Guerra i pau* l'ha escrit Tolstoi o bé, tanmateix, Dostoievski. Un altre exemple podrien ser els cursos universitaris que són fàcils de trobar arreu d'Europa on els esmentats clàssics russos com Dostoievski o Tolstoi entren en el mateix curs que, per exemple, Ivo Andrić. Què poden tenir en comú uns autors russos del segle XIX amb un autor iugoslau, o millor dit bosnià, que va guanyar el premi Nobel en 1948. Bàsicament res, excepte que l'arrel de les seves llengües té una base comuna i això és tot. És a dir que el marc en el qual estem rebent totes aquestes obres és un marc mal construït i inconseqüent, ens falten els referents més bàsics, ens falta una visió històrica, ens falta poder emplaçar els escenaris i també les vides d'aquests autors en una regió geogràfica concreta... Així que no tenim cap estructura que ens pugui servir de base per anar col·locant cada peça al seu lloc corresponent.

Amb les traduccions com les meves, que escapen d'aquests camins establerts i afegeixen noms i països completament desconeguts, el que estem fent no és només afegir unes pinzellades aquí i allà, sinó que estem reestructurant la manera com es veu tot el panorama de la literatura europea. I sobretot ens preguntem fins on pot, de fet, arribar el concepte de la literatura europea. I en aquest àmbit hem de pensar en traductors com per exemple Monika Zgustova i tot el que ella va fer per traduir la literatura txeca, o el que fan els traductors del polonès, que per sort en tenim uns quants, etc. Estem davant d'unes literatures extremadament potents, que són molt poc conegudes aquí. Una barrera pràcticament impossible de superar és el fet que totes aquestes llengües –i quan estem parlant del polonès o l'hongarès realment no podem pensar en una llengua o literatura «petita»– estem davant d'unes llengües que no estan dins del sistema universitari.

A Catalunya sí que es pot estudiar polonès, encara que d'una manera prou restrictiva, però txec em sembla que no i per no parlar ja de totes les altres llengües. I l'hongarès com que no és ni una llengua eslava, ni germànica, ni romànica no hi ha ni departament on aquests estudis podrien ser inclosos. Aquestes estructures heretades dels segles passats de com ha de ser una universitat avui dia no funcionen, realment crec que no funcionen. I els traductors el que estem fent és moure les parets, sacsegem l'acadèmia no només perquè es puguin llegir coses noves, sinó també perquè puguem veure el món d'una altra perspectiva i donar importància a les coses que suposadament no en tenen.

Treballar amb les cultures petites significa que falten tots els marcs de treball que una cultura gran et pot oferir. Si a Eslovènia s'organitza un taller de traducció, vindrà un anglès, un xilè i un alemany, que entre ells no tenen res en comú, i la trobada difícilment servirà per crear cap mena de referents o de grups de treball. Constantment et trobes aïllat i has de ser capaç d'avançar tot sol. I quan et pregunten com en aquestes circumstàncies s'aprèn la llengua per poder traduir obres literàries... Doncs, s'aprèn. I també si vols portar un autor i organitzar una presentació d'un llibre acabat de publicar, el més probable és que també et trobis tot sol. Fer tots els papers de l'auca significa exactament això que fins i tot has d'assumir el paper de promotor i arromangar-te per trobar diners per pagar hotels i bitllets d'avió i pensar en quines fires o debats o congressos els autors que has traduït podrien aparèixer. L'única facilitat que m'he trobat són les convocatòries d'ajuts específics que poden cobrir costos, però mai ningú m'ha donat a disposició una secretària o un agent per organitzar cap trobada o establir cap relació...

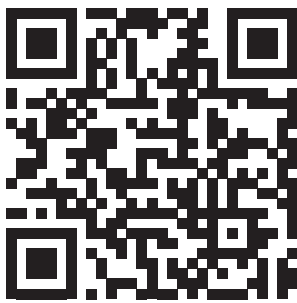
Però la meva postura és sempre la mateixa, un traductor que treballa en aquestes circumstàncies no es pot permetre plorar o gemegar. De debò que no ho feu mai, per molt difícils que siguin els inicis. Tot es pot fer, en el fons, si tens un propòsit, si creus que hi ha projectes en els quals val la pena invertir al teva energia. Hi ha, de totes maneres, un altre fet positiu en relació amb les cultures petites i arraconades i és que és més fàcil tenir el tracte directe amb els autors, amb els grans autors d'aquestes literatures. Drago Jančar, per exemple, està traduït a una desena de llengües, molt venut a Alemanya i ho comença a estar a França, però si jo el truco, vindrà. I no m'imagino que això ho pogués fer amb un autor anglès o francès d'èxit. Aquesta immediatesa que aquestes cultures permeten compensa a vegades la falta d'infraestructures.

He fet fins ara certament bastantes traduccions de les obres catalanes a l'eslovè, però encara m'agradaria poder afegir si més no algun títol de Mercè Rodoreda. I sé que això serà especialment difícil precisament perquè Rodoreda sí que està traduïda. Aquest és un altre cas que hem d'esmentar en relació amb les petites cultures. Quan ja n'hi ha una traducció, i l'abast d'una llengua és molt petit, què fas? Diria que realment molt rares vegades tens la possibilitat de tornar-ho fer. El cas de *La plaça del Diamant* en eslovè és bastant flagrant perquè el traductor, que evidentment no sabia català, va canviar per exemple el color de cabells de la Colometa que en aquest cas és pèl-roja. Com que ella en català és «rossa» i «rosso» en italià és vermell, doncs... I hi ha una escena que no sé si recordareu en la qual Rodoreda descriu la protagonista tota vestida de blanc, tota innocent –i resulta que aquesta noieta en eslovè us l'heu d'imaginar amb els cabells panot-

xes. És cert que han passat vint o fins i tot vint-i-cinc anys de la publicació d'aquesta traducció, però tanmateix és molt difícil proposar a un editor de tornar a traduir un títol que ja existeix i és disponible en totes les biblioteques del país. També *Mirall trencat* està traduït i diria que aquesta també és una traducció més aviat circumstancial. Així que amb Rodoreda no tinc davant meu aquell terreny verge com en cas d'altres autors catalans. No sé quan Rodoreda i jo ens trobarem, però espero que un dia sí que ens trobarem. Perquè això de traduir, això ho heu de saber, és una relació molt intensa. Si més no a mi em passa que acabo vivint amb els autors, i parlant amb ells, i segons com em sembla que em faig més amiga dels autors que tradueixo que de persones reals.

Iniciatives públiques i privades a favor de l'intercanvi d'idees

Taula rodona moderada per Bel Olid

enllaç vídeo

BEL OLID. Mataró, 1977. La seva passió per llegir, escriure i aprendre llengües la porta a llicenciar-se en Traducció i Interpretació a la UAB el 1999, i des de llavors s'ha dedicat a la traducció de llibres i pel·lícules. També treballa com a professora de llengua i literatura a la UAB des de 2005, i el 2010 hi va obtenir un màster en Didàctica de la Llengua i la Literatura. Entre els seus llibres, destacar-ne: *Crida ben fort, Estela!* (Premi Qwerty al millor llibre infantil, 2009), *Una terra solitària* (Premi Documenta de Narrativa, 2010), *Les heroïnes contraataquen: models literaris contra l'universal masculí* (Premi Rovelló d'Assaig, 2010). *Amb La mala reputació*, el seu primer llibre de contes per a adults, ha guanyat el Roc Boronat de Narrativa, 2012.

Iniciatives de la ILC entorn la traducció¹

Dra. Laura Borràs

Directora de la Institució de les Lletres Catalanes

INTRODUCCIÓ: La traducció com a necessitat

En la presentació que ens va fer la moderadora de la taula rodona sobre la traducció, la Bel Olid, va començar dient que tots els presents teníem experiències en la traducció. Bé, en el meu cas, en una perspectiva teòrica

¹ Article derivat de la intervenció com a ponent en la taula rodona del XXII Seminari sobre la Traducció, organitzat per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, amb la col·laboració de les facultats de traducció de les universitats dels Països Catalans i el suport de la Institució de les Lletres Catalanes, que duia el títol: «Iniciatives públiques i privades a favor de l'intercanvi d'idees».

LAURA BORRÀS. Barcelona, 1970. És llicenciada en Filologia Catalana (1993) i doctora *cum laude* en Filologia Romànica (1997) per la Universitat de Barcelona, per la tesi *Formes de la follia a l'Edat Mitjana. Estudi comparat de textos literaris i representacions iconogràfiques* (publicada com a assaig a *Més enllà de la raó*. Barcelona: Quaderns Crema, 1999), amb títol de Doctorat Europeu (1997) i Premi Extraordinari (1998) de la Divisió de Ciències Humanes i Socials de la Universitat de Barcelona. Des de fa vint anys és professora a la Universitat de Barcelona on dirigeix el Màster en Literatura en l'era digital i el grup de recerca HERMENEIA (www.hermeneia.net). Des de gener de 2013 és la Directora de la Institució de les Lletres Catalanes (ILC), on ha creat el portal: lletrescatalanes.cat.

i acadèmica, he format part de tribunals de tesis doctorals d'estudis de traducció i he fet ponències sobre la qüestió com la que s'ha publicat recentment en el volum *De traduir (poesia)*, que aplega els textos de deu anys del Premi de traducció Jordi Domènech; però això a banda, l'única experiència pràctica en el terreny de la traducció que tinc és en l'àmbit de la traducció de poesia digital. En aquest sentit, doncs, si al llarg de la jornada es va parlar de la invisibilitat dels traductors i la invisibilitat dels correctors, cal reconèixer que la invisibilitat de la literatura digital és encara més gran (diríem que sempre hi ha un pitjor!), però vull remarcar que va ser una experiència didàctica molt interessant, molt positiva, de col·laboració amb els estudiants del Màster en literatura en l'era digital que dirigeixo a la Universitat de Barcelona i que vam viure com un procés d'enriquiment del que és la traducció. La traducció com una zona de contacte, com un punt de confluència, que és un pont, al final, entre cultures, no només entre llengües i formes literàries. La traducció, les traduccions, com un espai de migracions discursives, de contacte textual de primera magnitud.

Però des de la Institució de les Lletres Catalanes, la institució que en aquests moments represento, hem considerat sempre la traducció de manera estructural. A diferents nivells. Tant des d'alguns programes regulars com a través de les convocatòries anuals dels ajuts adreçades a traductors i a editors per a traduccions al català de literatura universal que ara convoca l'OSIC a proposta de la ILC, perquè és ben sabut que la traducció d'obres cabdals de la literatura universal és un dels factors més determinants en el procés de normalització d'una llengua.

1.- Programes d'intercanvi: Seminari de traducció i Veus paral·leles

L'any 1998, l'aleshores director de la ILC i actual degà, Francesc Parcerisas, va posar en marxa els Seminaris de traducció poètica, convidant dos poetes estrangers a fer una estada i reunir-se amb un grup d'una desena d'autors i traductors catalans per traslladar al català una selecció dels seus poemes. La ILC organitza anualment aquest Seminari amb la col·laboració estreta del Centre d'Art i Natura, a Farrera de Pallars.

Els participants en els seminaris, dividits en dos grups de treball coordinats per tècnics de la ILC, tenen l'ocasió de discutir amb els autors convidats tots els aspectes de les versions de la selecció de poemes o textos que aquests els han fet arribar prèviament.

Durant quatre dies, aquesta trobada permet un exercici de diàleg i de posar en contacte autors i traductors de la literatura catalana i autors de la literatura o de llengua escollida cada any diferent per al Seminari. És, certament, una reflexió profunda sobre la traducció de la poesia (i, ocasionalment, sobre la dramaturgia) i una posada en comú –en equip, una tasca sovint insòlita i sorprenent per als mateixos traductors que habitualment solen treballar de manera solitària– per traduir poesia en presència dels autors, un seminari que es confirma com un dels espais més sòlids en l'àmbit de la traducció que ofereix la Institució.

Fins a l'actualitat s'han celebrat vint-i-tres seminaris de traducció poètica i quatre dedicats a la traducció de textos teatrals. Aproximadament, han passat pel seminari, tenint en compte que a cada sessió hi acostumen a anar, a més dels dos autors estrangers convidats, quatre traduc-

tors i quatre autors catalans, gairebé uns tres-cents participants.

I s'han celebrat seminaris de traducció poètica amb les literatures següents: escocesa, hebrea, italiana, àrab, quebequesa, portuguesa, hongaresa, grega, polonesa, neerlandesa, romanesa, asturiana, alemanya, armènia, sueca, búlgara, croata, francesa, sèrbia, sarda i russa.

Les dues darreres sessions d'aquest Seminari han estat amb poetes sards i russos, respectivament amb Franco Cocco i Anna Cristiana Serra, i Maksim Amelin i Irina Iermakova. La resta de participants són: Anna Aguilar-Amat, Carles Biosca, Lluís Calvo, Giagu Ledda, Begonya Pozo, Stefano Puddu i Pau Vadell, al seminari de poesia sarda, i Odile Arqué, Arnau Barios, Sebastià Bennasar, Sebastià Bonet, Núria Busquet, Miquel Cabal, Xènia Dyakonova i Ricard San Vicente, al seminari rus.

Tant en un cas com en l'altre, el Seminari s'ha vertebrat a partir de l'intercanvi institucional amb entitats de reconegut prestigi. En el primer, gràcies a la col·laboració institucional entre el govern de Catalunya i el de Sardenya que, a través de la delegació de la Generalitat de Catalunya a l'Alguer, i del seu director, Joan-Elies Adell, ha volgut vehicular aquesta trobada a través de l'Istituto Bellieni, primer a Catalunya, el novembre de 2013, a Farrera, i durant la primavera de 2014, a Sardenya, amb els poetes catalans convidats, Rosina Ballester i Iban L. Llop i la resta de participants: Francesco Ballone, Antonello Bazzu, Franco Cocco, Carlo Manca, Giovanni Moroni, Anna Cristina Serra.

En el segon, la literatura escollida ha estat la russa. Arran de la visita de la delegació ministerial russa, la ILC va establir el contacte amb l'Institut de Traducció de Moscou amb el qual hem pogut organitzar la primera part del

seminari el novembre de 2014 (la torna d'aquesta primera part està prevista per al 2015), gràcies també a la compli-
citat del professor Ricard San Vicente de l'àrea de Filologia
Eslava de la Universitat de Barcelona.

Si bé, tradicionalment, a la tornada del seminari se
solia organitzar un recital al bar L'Horignal de Barcelona
per donar sortida immediata a la feina feta de traducció
en forma de recital, en aquestes dues edicions hem inau-
gurat una manera de fer que pensem que pot obrir els
recitals a altres públics i que consisteix a portar el resultat
del Seminari a la Universitat. Per al seminari sard vam
contactar amb la Facultat de Traducció de la Universitat
Autònoma, tenint en compte que dos dels participants del
Seminari, Carles Biosca i Anna Aguilar-Amat van ser
 presents a aquesta edició. I per al seminari rus, ho vam fer
amb la Universitat de Barcelona. Així mateix, a més de
la visita a la UB de la mà de Ricard San Vicente i Sebastià
Bonet, tots dos docents a aquesta Universitat, enguany
hem ampliat la visita dels dos poetes russos per programar
una activitat al departament de rus de l'Escola Oficial
d'Idiomes de Barcelona-Drassanes, amb els estudiants de
cinquè curs.

En tots dos casos, l'experiència va ser molt interessant,
perquè precisament en l'entorn universitari es va (re)
produir, justament, tota la cuina de la traducció, davant
mateix dels alumnes i de posada en contacte amb estu-
diants en formació de traducció o en eslaves, i van apa-
rèixer tot un conjunt de qüestions que van més enllà de
la llengua i que també incorporen elements sociolin-
güístics, entre d'altres. En aquest sentit, va ser molt ric
poder vincular al recital, a més a més, tota aquesta part
de la formació en traducció que també porta implícit el
Seminari.

Veus paral·leles. Aquest programa incorpora tres autors de l'àmbit lingüístic català i tres autors d'una mateixa literatura de fora de les terres de parla catalana, que realitzen una sèrie de recitals poètics pels Països Catalans, perquè el programa s'estén per diferents localitats de Catalunya però també del País Valencià i Mallorca. En aquests recitals es llegeixen els poemes dels poetes participants i les traduccions dels poetes convidats que, tots plegats i acompanyats d'un tècnic de la ILC, viatgen gairebé per espai de quinze dies fent aquesta ruta pel territori i oferint aquests recitals poètics. Fins ara s'han celebrat dotze edicions, amb poetes portuguesos, bascos, gal·lesos, asturians, italians, amazics, noruecs, occitans, romanesos, eslovens, belgues francòfons i, enguany, gallecs, amb gairebé un centenar de participants.

Comptem amb una llarguíssima tradició de llibrets publicats que, d'alguna manera, mostren aquesta feina feta i que són aquest espai i punt de contacte a què em referia abans. I que a partir d'enguany, seran també consultables al portal de les Lletres Catalanes.

Aquests dos programes es proposen també fer xarxa i establir diàleg entre els participants, més enllà i tot del fet de la traducció o del fet poètic. Si a l'Institut Ramon Llull li correspon més la tasca exterior de promoció de la literatura catalana i, per tant, això passa per la traducció d'una manera evident, ja que n'és el vehicle *sine qua non*, en el cas de la Institució de les Lletres Catalanes els programes opten més per aquest diàleg, per aquesta confrontació i per donar-nos a conèixer fora des de casa nostra en primer lloc, però també, i sovint per mediació del mateix IRL, cap enfora.

D'aquí que la intenció sigui aconseguir la reciprocitat dels intercanvis. Tant amb el Seminari de Farrera com

amb Veus paral·leles es pretén que, després d'haver fet aquesta trobada aquí, les literatures convidades puguin organitzar, a través dels instituts i entitats amb els quals establim la col·laboració, els mateixos programes; aquí rau la importància de trobar interlocutors naturals de la ILC, per assegurar que hi hagi aquesta reversibilitat institucional.

Per exemple, arran de l'intercanvi del Seminari de Farrera, la iniciativa ja ha donat alguns fruits, respecte, per exemple, a Croàcia: hi ha hagut una feina feta a partir d'aquest programa que ha convertit Croàcia en un focus d'interès en relació amb la literatura catalana; enguany hem pogut organitzar la torna de la iniciativa croata de convidar un autor català en residència i d'organitzar un seguit d'activitats literàries amb altres quatre escriptors catalans, l'any 2012. Des de la ILC, hem acollit, per primera vegada, en règim de residència a l'escriptora Jadranka Pintarić durant el mes de setembre, i organitzar diferents activitats amb els escriptors: Kristina Posilović, Tomica Šćavina, Nikola Petković i Tonko Maroević. A tal efecte, Pau Sanchis va fer les traduccions dels textos literaris que hem pogut penjar al Portal. La proposta de la ILC de convidar el poeta i traductor del català al croat Tonko Maroević va permetre d'incorporar-lo al cicle *Dilluns de poesia* que organitzem conjuntament amb Cafè Central Poesia i l'Arts Santa Mònica. Certament, arran d'aquesta voluntat de reciprocitat s'ha generat un focus de coneixement mutu. Ara la intenció és anar fent sòlides aquestes vies de contacte, que comencen sent molt primes, però que van creixent amb el temps. I més enllà, doncs, del que representa el programa concret, el Seminari és interessant, també, pel que suposa de benefici cultural augmentat, ja que, en el cas de l'autora croata convidada,

va poder participar en diferents actes literaris, des de a la Setmana del Llibre en Català, com una trobada amb el club de lectura de la biblioteca Pare P. Fita d'Arenys de Mar i una ruta Salvador Espriu –llegint textos en català i en croat–, i va permetre que l'autora pogués llegir literatura catalana traduïda en anglès –des de Montserrat Abelló a Mercè Rodoreda, passant per Maria-Mercè Marçal, la qual cosa ha fet que, gràcies a aquest intercanvi, l'escriptora hagi pogut esdevenir una «ambaixadora» de les nostres lletres.

Així doncs, durant el 2014, la ILC ha tingut una programació ben activa a l'entorn de la traducció: la torna del seminari de Farrera a Sardenya, el seminari de Farrera amb poetes russos, Veus paral·leles amb poetes gallecs i l'intercanvi literari amb escriptors i traductors croats. Que els nostres escriptors puguin participar en seminaris i programes propis i organitzar aquests intercanvis institucionals no només permet fer la contrapart en el territori i assegurar, també, la doble direcció del circuit, i d'aquesta manera, primer, incorporar la cultura de procedència de la llengua convidada, sinó també de permetre'ns a nosaltres, després, d'exportar la nostra pròpia literatura al país d'acollida i, a la vegada, exportar expertesa en la manera d'organitzar els seminaris i donar a conèixer un treball propi i una marca com ho és la ILC.

Tot plegat posa sobre la taula la necessitat imperiosa de poder incorporar la ILC en les xarxes europees de residències de traducció. De fet, cal comentar que és una feina en què hem estat treballat, però que esperem que doni els seus fruits ben aviat a pesar de la crisi econòmica que plana en l'escenari. Aquest és l'intent, fruit de tota aquesta feina, de totes aquestes activitats en què la traducció té un eix vertebrador, el d'incorporar la Institució de

les Lletres Catalanes a les xarxes de traducció europees existents. Si ja hem estat treballant amb l'Institut Ramon Llull en aquest camí (i aquest estiu ens deien que va caure Halma, aquesta xarxa alemanya dedicada a la traducció i a la poesia, suposem que per motius econòmics) és, precisament, perquè la fita ajudaria a assolir una mica més de solidesa a l'hora d'estructurar totes aquestes accions que passen al voltant de la traducció.

2.- Ajuts

Quan Itamar Even-Zohar parla de la subsistència dels sistemes literaris, parla justament d'aquesta planificació cultural que ha de tenir en compte tot un conjunt d'objectes per mantenir la força i la tensió d'una cultura literària. Naturalment, en el repertori literari juguen un paper crucial els textos que ens arriben (via traducció) d'altres cultures, textos que, en certa manera, són «manipulats» per satisfer les necessitats de la comunitat receptora. En aquest sentit, penso que la cultura catalana té aquesta gran sort de tenir una nòmina de traductors extraordinària, amb la formació que això representa, i amb la perspectiva d'obrir mons que també la traducció comporta. Per això la Institució de les Lletres Catalanes té programes d'ajuts directes a la traducció. El traductor és el primer informant dels valors d'una altra literatura, i és aquesta brúixola o periscopi que tenen alguns editors on els traductors troben aquesta manera d'incorporar en el propi catàleg i, per tant, en el fons, en la nostra cultura, en la cultura de recepció, aquestes formes d'interpretació textual, que no deixa de ser la primera feina que fan els traductors.

Hi ha dues modalitats dins de la línia d'ajuts a les lletres catalanes que proposa la ILC per a la traducció: a traduc-

tors directament o a editorials perquè editin. I ens trobem amb la situació que els traductors ens demanen que aquest gruix sigui més gros perquè ells puguin decidir què volen traduir, i els editors ens demanen que no donem els diners als traductors per traduir sinó que els els donem, a ells, per editar, perquè podrem trobar-nos amb un traductor que ha traduït una obra però que després no trobi un editor que la vulgui editar, amb la qual cosa, al final, per a la societat aquella feina que haurà fet el traductor serà invisible si no troba el canal a partir del qual donar-la a conèixer, que és, evidentment, l'editor.

Els ajuts els tenim, doncs, per als traductors i els editors. El que hem de fer nosaltres és poder fer de punt de contacte, és a dir, si valorem amb unes comissions, els ajuts, la incorporació de determinades obres, hem de fer valdre això, jugant la carta als editors de dir: és que necessitem que això que ja tenim traduït es publiqui. I aquesta feina sí que penso que ens correspon de fer-la. I al mateix temps no deixar només a les exigències de mercat les traduccions que un editor voldria traduir. I aquí em remeto a la consideració del traductor com a lector, com a intèrpret textual i font d'incorporació de riquesa d'altres literatures a la pròpia. És important que els ajuts siguin en aquest cas bicèfals: als traductors per una banda, i als editors per l'altra. I considero que, aleshores, la nostra feina ha de ser intentar donar ajuts a la traducció per tal que traduccions que considerem que és necessari que ocupin un lloc en la llengua catalana puguin realitzar-se i donar-se a conèixer, trobant la manera d'acompanyar l'editor a fer-les públiques.

En el decurs de la jornada s'ha esmentat diverses vegades l'existència i la necessitat de la re-traducció, les traduccions de textos ja traduïts, en aquesta mena de complex

de Penèlope constant que fa que les traduccions necessitin ser retraduïdes, rejuenides, perquè la llengua soni com està vivint-se en aquest mateix moment i que, per tant, evidència, també, com caduquen algunes traduccions i com és d'imprescindible anar rellegint els textos i anar re-actualitzant aquestes traduccions per fer-les una cosa viva.

Hem debatut sobre l'existència de les filies personals i els autors preferits dels traductors a l'hora de proposar una obra a un editor o de demanar un ajut a una de les institucions que en concedeixen, l'equilibri entre tenir els clàssics i els autors moderns traduïts, i la necessitat de crear un cànon de la literatura universal i catalana. Les institucions han de fer aquesta feina,estic d'acord, però les Institucions la fan, aquesta feina (finançar els projectes d'edició de les obres imprescindibles de la cultura universal o catalana), encara que per a molta gent sigui invisible, i la fan moltes vegades en circumstàncies en què la traducció és un problema, però també n'hi ha d'altres. La Bel Olid plantejava la necessitat d'establiment d'un cànon, el cànon de la literatura catalana que ha de ser traduïda al món, quan, de fet, no ens posem d'acord ni tan sols per fer-lo aquí, és a dir, per fixar quin seria aquest «cànon de la literatura catalana».

Hi faig referència perquè fa uns anys la Institució de les Lletres Catalanes va enviar un qüestionari a través de les associacions d'escriptors, i que, per tant, va arribar a un gruix important de professionals del sector, per tal d'intentar establir quin és el cànon de la literatura catalana, i va ser contestat per un gruix de població minúscul en relació amb el gruix de població al qual es dirigia.

Parlar de cànon sempre és parlar d'una zona de tensió, de conflicte, i és interessant, però de vegades també és un

debat interessat, en el sentit que hi ha molts interessos creats al voltant d'aquest tema. Si no ens hem arribat a posar d'acord aquí, imaginem-nos per fer-ho traduïble a l'exterior. De tota manera, altres moments de la nostra història literària, com el Modernisme o el Noucentisme, que van intentar fer aquest exercici de mostrar la literatura catalana al món o incorporar la literatura del món al català fent una bona política de traduccions, sí que han intentat anar cobrint alguns dels aspectes de la literatura universal al català. Són aspectes controvertits i que, a més a més, s'han de compaginar amb d'altres com pugui ser, per exemple, i per citar un cas recent, l'intent de negociació amb el Govern Balear de la importància d'editar Ramon Llull, que a dia d'avui no està editat amb una edició crítica. Són molts pilars, molts fronts oberts, per als quals s'ha de treballar i intentem treballar a través de programes com aquests destinats a la traducció, tot i les limitacions, econòmiques, entre d'altres.

També intentaré trencar, ara, una llança a favor de totes aquelles persones que fan, i en el món editorial en tenim exemples i en el món de la traducció també, d'una filia, d'una obsessió personal, d'una seducció, d'un enamorament, un motor del qual ens en beneficiem al final molts o tots.

Jo en una altra vida he estat romanista, diríem, i recordo com a estudiant de Filologia beneir la possibilitat de tenir la traducció de la *Chanson de Roland* al català, o de tenir Chrétien de Troyes traduït al català, i això ho ha fet un editor que, perquè tenia best-sellers (iestic parlant de Jaume Vallcorba i estic parlant de Quaderns Crema o Acantilado després, i abans Sirmio), va poder oferir-nos traduccions de literatura medieval, perquè ell també era romanista i considerava que havia de fornir un determinat

coixí cultural, en aquest cas romànic, a la literatura catalana. Per això feia traduccions al català d'aquestes grans obres de la literatura medieval, que no sé si arribaven als 200 exemplars de venda. De tots és sabut que ell deia que tenia el Quim Monzó i el Sergi Pàmies al catàleg i això li permetia, en determinats moments, poder publicar altres coses, però em fa l'efecte que aquest cas concret que estic esmentant permet d'exemplificar la idea de la qualitat, ja que s'hi pot resseguir una trajectòria amb èxit.

Però també reivindicaria, en aquest cas, la importància moltes vegades dels editors que s'impliquen més enllà d'aquesta pressió terrible, que ha consumit a molts, que és aquesta pressió econòmica que ha acabat donant lloc a un compte de resultats i no a un catàleg, o no ha permès a molts editors (molts ho comenten en petit comitè) acabar fent la feina que voldrien fer sinó la feina que s'han vist obligats a fer per aquest context en què estem, en què la rendibilitat econòmica immediata resulta tan determinant, i d'una manera tan dramàtica, que els ha acabat portant a prendre algunes decisions de les quals, probablement, no n'estan gaire satisfets. Segurament, i més en el cas en què hi ha diners públics implicats, si no hi ha un retorn públic, alguna cosa està passant, i no ens ho podem permetre. Però potser també hem de ser les institucions públiques les que ajudem a fer que traduccions bones que s'han fet i per les quals hem apostat i que s'han dut a terme acabin veient la llum i, si no ho podem fer d'una manera immediata amb una editorial comercial, doncs intentar trobar la manera a través d'altres canals i, en aquest sentit, penso que cal optar per les possibilitats que ofereix la xarxa, per donar a conèixer obres de qualitat que potser en un moment determinat mereixeran l'atenció d'algú altre i podran ser portades al paper, perquè entenc que al

llarg del dia d'avui estem parlant sobretot de publicació en paper. Hi ha més vida, hi ha altres escenaris a part del paper. Jo crec que, en aquest sentit, podem trobar algunes fórmules que haurem d'explorar més i millor per aconseguir trobar un determinat equilibri.

Vull dir, però, això no obstant, que quan es demana un ajut a la traducció, d'un traductor, té més punts aquesta proposta si prèviament hi ha un acord amb una editorial, lògicament, que ja ha mostrat el seu interès per publicar-la, perquè, si no, la publicació d'un interès particular no tindria sentit en el marc d'una iniciativa pública.

Repasant dades, val a dir que l'any 2013 es van atorgar 22.785 euros a la convocatòria d'ajuts a traductors, i 62.500 euros a la convocatòria d'ajuts a editors per la traducció d'obres literàries al català; el 2014, les modalitats van tenir un lleuger augment per evidenciar el compromís de la ILC amb la traducció; així es van atorgar 25.000 euros a la modalitat de traductors i 75.000 euros a la d'editors.

3.- Dia Mundial de la Poesia

Una altra de les iniciatives que incorpora la traducció com a element estructural és el Dia Mundial de la Poesia, institucionalitzat per la UNESCO. La tria del dia 21 de març com el Dia Mundial de la Poesia fa que nosaltres seleccionem un autor, un poeta català, que fa un poema específicament per a aquesta data que és traduït a un gran nombre de llengües, en un joc de tornaveu poètic de gran extensió territorial (amb celebració d'Alacant a l'Alguer, i de la Franja a Puigcerdà), de manera que el Dia Mundial de la Poesia és un dia mundial en què se celebra la poesia i se celebra la poesia en aquesta diversitat lingüística. Amb la col·laboració de diverses entitats públiques i privades, se celebra una gran

festa de la paraula i les lletres i es fomenta tot un seguit d'iniciatives, presencials i a través de la xarxa, arreu dels territoris de parla catalana, que originen l'adhesió massiva de gent que tradueix el poema a moltes llengües i que permet, després, en la celebració del Dia Mundial de la Poesia, un intercanvi lingüístic molt bonic.

Nosaltres ho fem amb un acte que fins ara s'ha vingut celebrant al Palau Robert, però potser enguany canviarem a un espai més ampli perquè els darrers dos anys no s'hi cabia! Resulta emocionant veure que tota mena de públic, públic jove, escolar, adolescent i també el gran públic, vol celebrar la poesia en aquesta diada en un acte on es produeix aquest contacte directe amb l'autor del poema escollit per a l'edició, i l'exercici multilingüe de recital de traduccions protagonitzades per les parelles lingüístiques i els traductors, gràcies a les quals el mateix poema, originalment en català, sona en una gran diversitat de llengües. A més a més, en altres àmbits com el de les escoles, aquesta iniciativa representa una feina important de visibilitzar el paper de la traducció i també de donar una oportunitat a molts nens que parlen llengües que no són les habituals de mostrar aquesta riquesa lingüística en igualtat de condicions. Tot, en conjunt, ajuda a fer d'aquest Dia Mundial una data celebratòria de la poesia però també de la llengua i del paper de la traducció.

Enguany, en celebrarem la vuitena edició que, des del 2013, disposa d'un espai propi al portal. La ILC encarrega el poema inèdit a un poeta diferent cada any i fa traduir-lo a vint llengües, per bé que es demana que si algú vol afegir-hi traduccions mitjançant el portal, ho pugui fer i la xifra acaba essent molt més important. De fet, en total acumulem traduccions dels poemes del DMP de fins a cinquanta llengües diferents.

4.- Portal de les lletres catalanes

El 30 de setembre, amb motiu de la celebració del dia internacional de la traducció, vam poder presentar la traducció castellana i anglesa dels continguts estables del Portal de les Lletres Catalanes, que amplia l'horitzó de voler contribuir a donar visibilitat a la força de la literatura catalana amb altres llengües. D'aquesta manera, gràcies a la traducció, hem obert fronts d'interès a altres usuaris. Tot i ser de creació tan recent ja acumulem unes 9.500 sessions en un mes, una xifra considerable per a un portal institucional. L'impacte del portal multiidioma, a més, es fa palès en la comparació d'analítiques que hi són consultables. Així, el resultat de la comparació amb els mesos anteriors a l'existència del portal en anglès i castellà seria, més o menys, que l'han visitat uns 500 usuaris més. Un parell de curiositats que tenen a veure amb la traducció: tenim entre 350-400 usuaris fidels als EUA i entre 30-50 usuaris que reporten visites mes a mes dels països següents: Alemanya, França, Portugal. I, a tall anecdòtic, els articles que va fer en Xavier Montoliu referents a Croàcia i la visita dels escriptors croats, més l'escriptora en residència, van generar 25 visites provinents d'aquest país:

<http://lletrescatalanes.cat/ca/lletres-2-0/noticies/item/591-literatura-croata-i-catalana-a-debat>

<http://lletrescatalanes.cat/ca/lletres-2-0/noticies/item/592-literatura-croata-horiginal>

També em sembla important remarcar que ha estat gràcies al conveni que hem signat amb la facultat de Traducció de la Universitat Autònoma de Barcelona, que hem pogut incorporar a la ILC estudiants en formació i donar-los la possibilitat de venir a realitzar unes pràctiques a la ILC. És així com Meritxell Català, estudiant del grau

de Traducció i Interpretació ha traduït aquests continguts estables, respectivament al castellà i a l'anglès, que poden ser consultats a:

<http://www.lletrescatalanes.cat/es/>

<http://www.lletrescatalanes.cat/en/>

Una novetat puntual d'enguany, ha estat la creació –en el marc de la commemoració del Tricentenari–, del web Catalan Day (<http://www.catalanday.cat/ca/>) per donar a conèixer, entorn de la diada de Sant Jordi, la literatura catalana escrita entre 1714 i 2014 i que és consultable en anglès i castellà.

D'altra banda, el portal Què llegeixes? va dedicar el concurs «La pregunta del dia» durant tot el mes de setembre, a preguntes relacionades amb el món de la traducció i dels traductors.

5.- Representativitat de la traducció en el Consell Assessor

No fa falta ni dir que la vertebració de la Institució de les Lletres Catalanes amb l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana o amb el PEN Català i amb l'Associació Col·legial d'Escriptors de Catalunya –les tres entitats articuladores del fet literari que tenen representació a la Junta de Govern i al Consell Assessor de la ILC– permet que de manera indirecta es pugui produir el suport a iniciatives com la corresponent a aquest Seminari o, en el cas del PEN, del projecte i revista *Visat*, per exemple, i evidenciar així tanta feina ben feta a favor de la traducció. Clau és el paper també d'aquestes entitats en la designació consensuada d'un representant de la traducció en el Consell Assessor de la ILC, la vocalia del qual escau actualment en el professor i traductor Joaquim Mallafrè.

La traducció, doncs, ens ocupa i ens preocupa. Si com va escriure l'Adrienne Rich –que l'enyorada Montserrat Abelló va traduir i, en conseqüència, va incorporar a la nostra literatura–, les paraules són mapes; aleshores ens calen els traductors que, com a intrèpids exploradors, esforçats cartògrafs i viatgers de professió, ens porten tresors a la nostra llengua que amplifiquen el nostre món i així el fan més extens, més ric, més valuós. Per tot això, mai no us donarem prou les gràcies. Moltes gràcies!

Capicua, un pont entre les lletres catalanes i portugueses

Anna Cortils

revista Capicua

El Barça de Josep Guardiola poc es pensa que es troba al darrere del naixement d'una revista de traducció literària que ha servit per posar en relació la literatura catalana i la portuguesa. Farts de veure'l guanyar, a la mitja part d'un partit, en una casa del barri de Benfica un grup de traductors catalans i portuguesos s'adonaren del gran desconeixement que hi havia, respectivament, de la literatura de la qual traduïen. I van pensar que encara hi devia haver un desconeixement més gran entre els professionals del món de l'edició. Mentre els blaugrana continuaven fent gols, en aquell sopar es posava la llavor de

ANNA CORTILS. Barcelona, 1981. Llicenciada en Filologia Catalana i en Filologia Portuguesa per la Universitat de Barcelona. Del 2009 al 2013 ha residit a Lisboa on es dedicà a la docència del català, a la traducció literària i a la divulgació de la cultura catalana en terres lusitanes. Ha traduït del portuguès al català novel·les de José Cardoso Pires, Manuel Alegre, Mário Zambujal i Raul Brandão. Així com alguns fragments literaris i poemes per a la revista *Capicua*, un pont entre les lletres catalanes i portugueses. Ha realitzat l'edició crítica de l'obra teatral del segle XIX, *Lo rei Micomicó*, d'Abdó Terradas (2010), i ha col·laborat en la redacció de llibres com ara *Més caçadors de paraules* (2008), *Rere les passes del rei en Jaume* (2008) o *501 crims que has de conèixer abans de morir* (2011). Amb *Entre el desert i el cactus* va obtenir el premi de poesia Joan Perucho Vila d'Ascó 2012.

Capicua, un pont entre les literatures portuguesa i catalana. Era el començament del 2010.

Uns mesos abans s'havia constituït a Lisboa l'associació CatalunyApresenta, la 124 comunitat catalana a l'exterior, que va ser el paraigua legal que va permetre la publicació de la revista. El mes de setembre del 2010 la revista s'estrenava amb una primera portada dedicada a Jaume Cabré i Ary dos Santos. En total han aparegut quatre números en paper i s'han publicat textos de fins a seixanta autors en català i en portuguès (la revista és totalment bilingüe) gràcies a la feina voluntària de 25 traductors diferents de narrativa, poesia i no ficció. En aquests moments la revista passa per un procés de conversió al món digital.

En aquella reunió primigènia es van fixar els objectius principals: donar a conèixer, sobretot en el sector professional de l'edició dels dos països, determinats autors que pensàvem que valia la pena conèixer i, amb el temps, incorporar-los als catàlegs de les editorials. D'alguna manera el que volíem era oferir un mostrari de possibilitats de traducció d'autors catalans a Portugal i a la inversa. Per això mateix es va acordar fer-ne un tiratge de cinc-cents exemplars que es van posar a la venda en diferents llibreries especialitzades d'ambdós territoris, amb unes vendes que hem de reconèixer que, excepte en el primer número, van ser força migrades. Aquesta publicació també la reberen els socis de CatalunyApresenta, una selecció d'editors, mitjans de comunicació i biblioteques públiques. L'èxit principal va venir en el decurs de les presentacions públiques a cada un dels territoris, que se celebraren a Barcelona, València, Mallorca, Lisboa, Faro i Porto.

En aquest punt convé fer un exercici honest d'autocrítica i concloure que l'objectiu principal no s'ha aconseguit: cap dels autors que hem traduït no s'han incorporat als

catàlegs de les editorials portugueses ni catalanes (excepte els que ja estaven traduïts abans de la nostra proposta).

També és interessant analitzar per què no vam aconseguir l'èxit desitjat per a aquesta proposta, perquè dels errors també se n'aprèn. El primer va ser no tenir en compte l'especial circumstància social i política de Portugal. Si bé el país està immers en una crisi econòmica des dels anys vuitanta, a partir del 2010 la situació es va agreujar molt i especialment després del rescat bancari de la Unió Europea. Les mesures d'austeritat que es van imposar varen suposar una clatellada mortal per al sector de la cultura a Portugal. També s'ha de tenir en compte que la tradició associativa és molt feble i, per exemple, va costar molt trobar socis (i fer la corresponent feina burocràtica de constitució de l'entitat) i aquesta migradesa del teixit associatiu també va debilitar el projecte.

Una de les conseqüències directes de la crisi econòmica ha estat una progressiva concentració editorial que ha fet que les editorials independents que sobreviuen siguin molt poques i tinguin molt pocs recursos. El grup Leya i el grup Porto Editora concentren la immensa majoria de les editorials del país i això ha provocat que els seus plans editorials estiguin més a prop dels plans de màrqueting que no de les propostes de lectura i de les propostes de traducció que puguin arribar. També cal destacar que les subvencions de l'Institut Ramon Llull, que són un gran incentiu per ajudar a la traducció a l'exterior de la nostra literatura, tenen el *handicap* que s'atorguen un cop la feina ja s'ha lliurat i pagat. Aquesta incertesa i el fet de no poder disposar d'una part dels diners abans fan que les editorials petites poques vegades facin el pas i apostin per la traducció d'obres catalanes. També existeix un desconeixement molt gran envers la literatura catalana i aquest punt ens

acondueix cap a l'anàlisi dels problemes de recepció de la revista i la proposta a Catalunya.

Creiem molt sincerament que a casa nostra el problema no és tant de tipus econòmic com de tipus estructural. A Catalunya hi ha una ignorància molt profunda de la literatura portuguesa, i ho demostra el fet que (amb les honoroses excepcions de Saramago i de Pessoa) les traduccions siguin mínimes. Només tenim quatre llibres de Lobo Antunes en la nostra llengua, i molt pocs d'Eça de Queirós, per posar dos exemples dispers. Escriptors de primer ordre com José Luis Peixoto, Dulce Maria Cardoso, Gonçalo M. Tavares o Walter Hugo Mãe només tenen un, dos o cap llibre traduït al català i en canvi tenen un èxit brutal arreu del món.

Això es pot deure a dos fets: d'una banda a l'ocultació sistemàtica de Portugal a Catalunya i de l'ocultació sistemàtica de Catalunya a Portugal al llarg de la dictadura franquista i posteriorment. Que Catalunya, la seva llengua i la seva literatura és una realitat que interessa molt poc explicar a l'exterior no és cap novetat que valgui la pena referenciar, però creiem que també hi ha un interès per ocultar la realitat de Portugal a casa nostra: un estat independent amb una extensió territorial semblant als Països Catalans i amb una població que també és molt similar. Potser és un model massa perillós i inquietant? Aquesta ocultació coincideix també amb dos aspectes claus de la nostra cultura: la francofília tradicional (França com a espai d'on vénen tradicionalment les novetats il·lustrades, però també com a espai d'acollida de molts conciutadans) i després el mercat anglosaxó i centreeuropeu com a principal proveïdor de títols a traduir per a la nostra indústria cultural. És a dir, el sector editorial català viu d'esquenes al portuguès i no hem aconseguit seduir-lo ni interessar-lo.

A més a més, les petites editorials que s'hi dedicaven (com El Gall o el Salobre, a Mallorca) també han patit els efectes demolidors de la crisi econòmica.

En ambdós territoris també hem trobat una dificultat afegida: el problema de la distribució i la manca de col·laboració de les llibreries. Les distribuïdores no volien agafar una revista que naixia amb aquesta incertesa de no saber exactament quants números faria, mentre que moltes llibreries no han volgut deixar-nos tenir la revista en els seus punts de venda i, quan ho han fet, en molts de casos no han liquidat mai puntualment els exemplars venuts. Això serveix per constatar, també, el canvi de model en el negoci cultural dels dos països.

En conclusió, podríem dir que *Capicua* ha estat un projecte utòpic que s'ha concretat en quatre números en paper i la possibilitat de la seva conversió al món digital, que tal vegada ha contribuït a l'acostament entre dues literatures i a fer una mica de comunitat i de xarxa entre els traductors d'aquestes llengües, però que s'ha vist sobrepassada per les circumstàncies de mercat i culturals de cada un dels dos països en els quals pretenia incidir. Això sí, ha servit per descobrir alguns autors i per ser una plataforma on alguns traductors consagrats han mostrat el seu art i d'altres més novells han pogut tenir l'oportunitat de començar a fer les seves primeres feines. Un projecte més sorgit des de l'associacionisme i del voluntarisme que no ha aconseguit obrir nous horitzons per a la traducció d'autors catalans i portuguesos.

Iniciatives públiques i privades a favor de l'intercanvi d'idees

Laura Huerga

col·lectiu Llegir en català

En el passat Seminari de Traducció vaig ser convidada per parlar sobre la traducció, sobre què fem com a editorial per a la traducció i sobre Llegir en català, l'associació d'editorials independents en català.

L'estat de la traducció en català és complicat; d'una banda, per la singularitat que el caracteritza a nivell de competència, ja que rivalitza amb el castellà, i, de l'altra, pel poc mercat de catalanolectors (no dic catalanoparlants) que hi ha: només un milió, segons els últims estudis.

Llegir en català és una forma de visibilitzar els invisibles, un paral·lelisme que vaig voler aportar al Seminari com a exemple de coses que es poden fer. Llegir en català són nou editorials independents unides pel fet que publiquen narrativa en català. L'inici va ser un simple blog, un perfil de Twitter i un de Facebook. Però gràcies a la bona sintonia del grup van sorgir ràpidament moltes iniciatives

LAURA HUERGA. Fundadora i editora de Raig Verd Editorial. Amb el seu primer llibre va guanyar el Premi Llibreter 2012 i l'any següent dos premis més. Ha publicat en català autors com Gerbrand Bakker, Gabriel Josipovici, Alasdair Gray, Rubens Figueiredo, Bernardo Kucinski o Jean Echenoz.

i activitats que anaven més enllà de la nostra presència *on-line*. Com a grup hem visitat llibreters, premsa i lectors per explicar-los en persona el nostre projecte i, així, guanyar còmplices i fidelitzar-los en el projecte: literatura de qualitat treballada amb molta cura. En aquest sentit penso que són bones les iniciatives dels traductors que promocionen la seva feina a través d'un blog personal o dels seus comptes en xarxes socials, ja que donen visibilitat i creen la seva pròpia marca en tant que traductors. També la seva relació amb els altres professionals em sembla essencial, és a dir, el fet de crear una xarxa de traductors en què uns es recomanen als altres i creen converses sobre els seus llibres i les seves traduccions.

Com a Raig Verd Editorial, i també com a Llegir en català, treballem per donar visibilitat al traductor perquè creiem que això enalteix la bona feina que es fa en la traducció en català i millora la visió de la qualitat del llibre publicat en la nostra llengua. És així com vam crear durant l'any diverses activitats relacionades amb aquest tema, que van culminar en un debat a la Setmana del Llibre en català titulat «Editorials independents i traductors: cara i creu», en què vam convidar quatre traductors joves, Ferran Ràfols, Marta Pera, Maria Rossich i Bel Olid, com a moderadora, per fer crítica constructiva i crear una mirada cap al futur que ens pogués indicar quines eren les accions que podíem iniciar. Allò va derivar en un parell d'articles al *Visat* que van produir un seguit de reflexions internes i debat. Sobretot no volíem que tot quedés només en paraules. I comencem amb dues accions. La primera, que ja hem aplicat, reclamar un espai per al traductor en els llibres més enllà del nom en la portada: una biografia del traductor acompanyant la del autor que doni visibilitat a la seva feina i a la importància de la seva figura, sense la

qual no tindríem la possibilitat de llegir aquell llibre. La segona, reformular el contracte de traducció amb l'AELC amb el compromís de fer-ne ús en totes les editorials que formen part de Llegir en català, partint de la base que el contracte pactat amb el Gremi d'Editors per part de l'AELC no és un compromís, sinó un suggeriment, i establint una base per a la millora de les condicions amb què treballen els traductors.

Són només dues petites accions, però seguim treballant per veure què més podem aportar i com podem ajudar-nos mútuament. De fet, al web de Llegir en català i a molts webs de les editorials del grup podreu trobar també els perfils dels traductors i els llibres que han traduït per a nosaltres.

Potser com a apostes de futur per als traductors, més enllà de les idees d'autopromoció i creació d'un nom-marca, caldria perseguir més les institucions perquè pressionessin més els editors sobre les condicions de mínims (com ara el preu per pàgina) amb què cal treballar (en rebre una subvenció, per exemple). I reclamar que la totalitat de les subvencions a la traducció que es reben siguin per al traductor –via factura, per exemple–.

L'actualitat de la traducció

Àlex Susanna

director de l'Institut Ramon Llull

Les intervencions anteriors han tractat de temes molt concrets, però crec que cal mirar el panorama de la traducció amb certa perspectiva històrica. Kundera deia que aquells que vivim en cultures amb llengües petites o mitjanes (com ara txecs, catalans, suecs, hongaresos o grecs) som molt afortunats, ja que aquestes cultures són més obertes i permeables a les obres escrites en altres llengües que les cultures que tenen llengües molt grans (com l'anglès i l'espanyol). Els catalans, concretament, hem de ser conscients que, des dels anys 60 (quan Edicions 62 inicia la seva singladura), hem tingut la sort de nodrir-nos com a lectors (i com a ciutadans) d'un panorama de traduccions extraordinari (tot i que hi ha traduccions de diferents nivells).

ÀLEX SUSANNA. Barcelona, 1957. Escriptor, crític i gestor cultural, actualment és el director de l'Institut Ramon Llull. Ha dirigit diverses institucions culturals: l'editorial Columna (1985-1999), la Fundació Caixa Catalunya (2004-2010). El 1984 fundà el Festival Internacional de Poesia de Barcelona, que va dirigir fins al 2000. Com a poeta ha publicat més d'una dotzena de llibres, que han merescut diversos premis, i entre els quals destaquen *Memòria del cos* (1980), *Palau d'hivern* (1987), *Les anelles dels anys* (1991), *Suite de Gelida* (2001) i *Angles morts* (2007). En prosa, ha publicat diaris com ara *Quadern venecià* (1989) o *Quadern dels marges* (2006). Entre les seves traduccions destaquen *Monsieur Teste*, de Paul Valéry (1980), i *Quatre Quartets*, de T. S. Eliot (2011).

És important remarcar aquesta realitat en el context de la crisi econòmica actual, quan tendim a veure el got mig buit. És important ser realista, però cal ser conscients que el got no està mig buit. Sí que en la crisi del sector editorial, les traduccions siguin les primeres a pagar-ne les conseqüències, però en els últims anys han sorgit moltes microeditorials que aposten per la traducció. Si avui es fes un balanç sobre la quantitat i la qualitat de les traduccions al català, crec que el balanç seria força bo, en gran part gràcies a l'empenta i la capacitat de risc d'aquestes petites editorials (són els grans grups els que, en aquest tema, estan fallant més).

Sobre la figura del traductor, fa anys que remarco l'existència d'una paradoxa: d'una banda, s'afirma la importància de la feina del traductor, i d'una altra banda, la figura del traductor continua gaudint de molt poc reconeixement. El traductor és l'equivalent de l'intèrpret musical. El reconeixement, el respecte i fins la devoció amb què es valora la feina de l'intèrpret musical (les «Variacions Goldberg» de Glenn Gould), són els mateixos que també mereixeria la feina del traductor. I de la mateixa manera que preferim uns intèrprets a uns altres, també tenim tot el dret de preferir uns traductors a uns altres.

Sempre cal tenir en compte que la feina del traductor és clau, però que ho és en la doble direcció: és clau per enriquir el nostre ecosistema literari, però també per projectar a fora els nostres autors.

Quant a la feina que l'IRL ha fet en els seus 12 anys d'existència, faré només algunes consideracions generals, i si algú vol preguntar coses concretes, ho pot fer durant el torn de paraules que hi haurà al final.

Una altra paradoxa: la situació actual de crisi al sector editorial català (i les queixes dels editors) està passant al

mateix temps que la literatura catalana està aconseguint la projecció internacional més important de la seva història. Tant pel que fa a la traducció de clàssics com als autors contemporanis. Tant pel que fa a la narrativa com a la no-ficció. S'ha notat molt, en aquest sentit, la feina feta des de la Fira del Llibre de Frankfurt 2007, quan la cultura catalana va ser-ne la convidada d'honor.

Però així com la tendència habitual és que les traduccions creixin durant els anys previs a ser el convidat d'honor a la fira de Frankfurt i que, un cop passada la fira, el nombre de traduccions comenci a minvar, la literatura catalana, en canvi, ha sabut mantenir força estable el nombre de traduccions després de Frankfurt gràcies, en part, a la bona feina feta per l'IRL des d'aleshores. Però el mèrit és de totes les parts implicades en la cadena de valor del llibre: és un mèrit i un èxit col·lectiu. En primer lloc, si es pot «col·locar» literatura catalana en mercats literaris molt consolidats és per la qualitat de les obres de la literatura catalana (i perquè aquesta qualitat és reconeguda pels mercats dels altres països). També s'ha de dir que ha funcionat bé tot el sistema literari i editorial: des dels editors, *scouts*, agents literaris, traductors, fins a les institucions (que impulsen programes de suport a la traducció i de suport a la promoció i la participació dels autors en tota mena d'esdeveniments literaris).

Però, com deia, els anys en què la literatura catalana s'ha anat incorporant de manera progressiva als diversos mercats internacionals, han coincidit amb l'etapa de màxima crisi econòmica, que ha afectat molt durament el sector editorial. Això també ens ha de fer meditar i mostrar una certa prevenció davant dels discursos derrotistes (tant com davant dels més triomfalistes, realment). Que durant cinc anys seguits la literatura catalana hagi acon-

seguit que les obres d'alguns dels seus millors autors hagin entrat en un mercat tan impenetrable com l'anglo-saxó, o que hagin aconseguit una bona visibilitat en mercats com el francès, l'alemany, el neerlandès o l'italià, indica que la cadena editorial catalana ha funcionat força bé.

Des de l'IRL som conscients que per impulsar la projecció de la literatura en l'àmbit internacional l'hem de conèixer bé, hi hem de creure, hem de tenir prou criteri per distingir les seves diverses categories, i hem de saber vendre el producte (com fa tothom que va a Frankfurt i a les fires internacionals del llibre). I tot el conjunt d'actors que han intervingut en aquest procés han fet bé la seva feina. Fins al punt que la literatura catalana ja forma part de la tradició literària europea, i així ha estat percebut per una gran majoria de mercats europeus (també als mercats de l'Europa de l'Est).

Pel que fa al tema específic del reconeixement de la figura i la feina del traductor, a l'IRL hem creat un premi internacional de Traducció: un jurat independent tria la millor traducció publicada l'any anterior de la concessió del premi. El 2012 el va guanyar Bernard Lesfargues per la traducció al francès de *Mirall trencat*, de Mercè Rodoreda, i el 2013 la guanyadora va ser Stefania Ciminelli per la seva traducció a l'italià del *Jo confesso*, de Jaume Cabré.

En altres països hi ha instituts com l'IRL, sovint només centrats en la promoció de la literatura, que donen subvencions per afavorir les traduccions a altres llengües de les obres de la seva literatura. Perquè hi ha un consens bastant ampli sobre la capacitat de primer ordre que té la literatura a l'hora de fer comprendre els trets definitoris d'una cultura determinada (una capacitat major que la que tenen les arts visuals o les arts escèniques). Per això molts països aposten per afavorir la internacionalització de la

seva literatura. I els editors catalans, quan publiquen traduccions, poden i han de demanar ajuts a aquestes institucions.

Precisament perquè a l'IRL considerem fonamental la promoció de la traducció d'obres catalanes (la literatura és un eix vertebrador de la promoció cultural), els recursos que l'IRL dedica a la subvenció de traduccions s'han mantingut en un nivell alt durant els darrers anys, malgrat la crisi.

És indispensable que l'ajut a la traducció es vehiculi a través de l'editor. No té sentit donar una subvenció directament al traductor, ja que sovint pot passar que la traducció, després de la feïna que suposa, no trobi un editor que la publiqui.

També és important l'ajut a la promoció, per tal que l'obra traduïda trobi el seu públic. Sovint des de l'IRL ens trobem donant idees als editors per fer actes de promoció imaginatius i ambiciosos de les obres traduïdes.

El mercat editorial català està molt fragmentat, s'ha autoamputat: molts llibres que es publiquen al Principat no arriben a les Illes o al País Valencià, i d'altres hi arriben amb comptagotes. I molts llibres que es publiquen al País Valencià tampoc no arriben aquí. No hem estat capaços d'articular un únic espai comunicacional ni un únic mercat.

Cal fer una crítica dels editors (jo ho he estat durant quinze anys i per això goso fer-la). Trobo a faltar més imaginació per part dels editors. La gràcia del sector editorial és que és molt més que un sector empresarial. Els grans grups han privilegiat la figura d'una mena d'editor desproveït de projecte, desproveït de relat. Un editor que només està pendent de les vendes, perquè rep molta pressió per part del seu director comercial. Això ha estat pervers i demolidor, perquè aleshores l'editor deixa de

pensar en termes de literatura i només pensa en termes del compte de resultats. Però hi ha exemples que mostren que una editorial pot reduir el nombre anual de títols publicats i alhora tenir un grau molt alt d'encerts pel que fa a les vendes, perquè ha sabut generar una xarxa de difusió favorable als llibres que publica. El sector ha de fer autocrítica. Demano recuperar la figura de l'editor per a qui era una necessitat parlar de literatura. En aquests sentit, tots els països s'han empobrit, perquè cada vegada costa més trobar editors capaços de parlar de literatura.